

**LÅGSTADIET
OCH
SKOLBIBLIOTEKET.**

Lena Sundberg

LÅGSTADIET OCH SKOLBIBLIOTEKET.

En undersökning bland skolledare och lärare på
lågstadieskolor i Malmö.

Lena Sundberg

Examensarbete (20 poäng) för magisterexamen i
Biblioteks- och informationsvetenskap
vid Lunds universitet ht 1997
Handledare: Brigitte Kühne

BIVILS skriftserie 1998:6
ISSN 1401-2375

© Lunds universitet. Biblioteks och informationsvetenskap, 1998

Abstract

The current curriculum requires a well functioning school library and an active use of it. In junior school grades 1-3 the children primarily learn basic skills. Knowledge about libraries and how to use them and different media is part of these skills. Therefore my intention was to investigate how school libraries in junior schools look, how they are used in the training and how they could be used in junior school education. I focus on the pedagogic role of the school library and the library as information center.

I begin by going through what the school law and the curriculum say - or do not say - about the use of the school library. A short account of relevant school library research follows.

The investigation consists of interviews with principals and teachers at 10 junior schools in Malmö. In some small schools there are no school libraries at all, other schools have very small and inaccessible libraries. None of the school libraries I investigated have a librarian to guide and serve the children. The school libraries collect mostly fiction used for reading practise and "free reading". Non-fiction books are often not available to the pupils; they are selected by the teacher "when needed". Information skills are not trained in a consciously or structured way. The principals, rather than the teachers, are interested in developing the school libraries as educational tools. What the teachers ask for are "more books".

It is important to find solutions for school library support for small junior schools. One way is to establish co-operation with larger schools in the neighbourhood both in terms of material and personnel. Another way is to find solutions by using personnel existing staff in the school to work in the school library during the day. It is important to make the possibilities offered by the school library visible through "good examples" and to create a consciousness about the necessity to provide the "workstation" library with librarians to guide the pupils in their work.

Innehållsförteckning	
Förord	1
1 Inledning	2
1.1 Bakgrund	3
1.2 Syfte och problemställning.	3
2 Litteratur	5
2.1 Styrdokument för skolan	5
2.2 Skolbiblioteksprojekt	7
3 Metod	10
3.1 Urval	10
3.2 Intervjuernas genomförande	11
4 Lågstadieskolorna och deras bibliotek	13
4.1 Beskrivning av skolorna	13
4.1.1 Arbetsplaner	14
4.1.2 Budget	14
4.2 Skolbiblioteken	15
4.3 Resurser	16
4.3.1 Personal	16
4.3.2 Fortbildning	17
4.3.3 Medier	17
4.4 Inköp	18
4.5 Tillgänglighet	19
4.6 Skolbiblioteket i lågstadieundervisningen	19
4.7 Sammanfattning	20
5 Skolpersonalens åsikter	21
5.1 Lärarbibliotekariens arbetsuppgifter	21
5.2 Fackutbildad bibliotekarie i lågstadiets skolbibliotek?	23
5.3 Både fackutbildad bibliotekarie och lärarbibliotekarie?	24
5.4 Förändringar i skolan	25
5.5 Vad är viktigast på skolan i dagsläget?	26
5.6 Sammanfattning	28
6 Diskussion och slutsatser	30
7 Källor	36
Tryckta källor	36
Otryckta källor	37
Bilagor	

Förord

Jag har tidigare arbetat som förskollärare. Jag är också förälder till två lågstadiebarn. Genom mina barn upplever jag läsinlärning, "en kvart om dagen", "elevens val", "egen forskning" o.s.v. och jag får även barnens upplevelse av detta via deras beskrivningar. Detta har också betydelse för mitt sätt att förstå hur arbetet i skolan bedrivs i dag. Jag vill tacka de skolledare och lärare som trots pressade scheman ställt upp på intervju och på så sätt gjort denna undersökning möjlig. Jag vill också tacka min handledare för stöd och synpunkter under arbetet. Slutligen även ett tack till mina barn, Alice och Gunnar, för det stora talamod och den hänsyn de visat sin uppsatsskrivande mamma.

1 Inledning

På lågstadiet lär man sig i första hand baskunskaper och basfärdigheter som till exempel att läsa, skriva och räkna. Med ett elevaktivt arbetssätt är det också viktigt för eleverna att lära sig att lära, att lära sig olika strategier för sitt eget lärande. Till dessa baskunskaper anser jag att kunskap om bibliotek och hur man använder olika medier hör. Detta är inte något som man kan vänta med att träna till mellanstadiet med motivering att barnen inte kan läsa så bra själva ännu. Man väntar ju inte med skrivträning tills man är fullfjädrad läsare, utan anser att läs- och skrivträning går hand i hand. Jag anser att även biblioteksanvändning är intimt förknippad med denna träning av baskunskaper. "... det har visat sig att även barn med begränsad läsförmåga har glädje av att söka sig fram i ett bibliotek" (Kühne, 1993, s 91).

"... att få lära sig de olika momenten i ett informationssökande arbete med hjälp av böcker, kan knappast ske för tidigt i skolan" (Nobel, 1982, s 79).

Skolbiblioteket beskrivs ofta utifrån tre funktioner. En pedagogisk funktion som informationscentral med plats för eleverna att arbeta med materialet, en kulturell funktion där biblioteket erbjuder skönlitteratur i mångfald m.m. samt en social funktion (Kühne, 1993, s 37-38; Limberg, 1990, s 69-70). Dessa funktioner kan vara svåra att särskilja, men bör ändå beaktas i planeringen av skolbiblioteket.

I den nu gällande läroplanen, Lpo 94 (Läroplan för det obligatoriska skolväsendet) betonas, ännu tydligare än i tidigare läroplaner, att man bl. a. skall eftersträva ett elevaktivt arbetssätt. Britt Omstedt gör i sin magisteruppsats, "Skolbibliotek - vem bryr sig?", en analys av läroplanen för att finna argument för satsningar på skolbiblioteksverksamheten. Hon finner i läroplanen fem teman som visar "hur man kan argumentera för att en stark biblioteksresurs stödjer arbetet med att uppfylla läroplanens mål" (Omstedt, 1997, s 14). Dessa teman är, enligt Omstedt:

- 1: Arbetssättet.
- 2: Sammanhang och överblick.
- 3: Skolning i demokrati.
- 4: Språklig och kulturell utveckling.
- 5: Lärande miljö (Omstedt, 1997, s 14-15).

Fyra av dessa teman (tema 1,2,3 och 5) anser jag främst anknyter till skolbibliotekets pedagogiska funktion. Jag har därför valt att i föreliggande arbete lägga tonvikten vid skolbibliotekets pedagogiska funktion (och främst fokusera på skolbibliotekets roll som informationscentral).

Att helt bortse från skolbibliotekets kulturella funktion anser jag dock inte vara möjligt, framför allt då denna funktion ofta är vad lärarna i första hand tycks uppmärksamma.

På lågstadiet är uppdelningen av olika ämnen inte lika utpräglad som senare i skolan. Detta kan vara en fördel, då det inte blir krockar i samplanering mellan olika ämnesområden och lärare. Skönlitteratur används alltmer i stället för "läseböcker" och upplevelseläsning poängteras ofta. Barnen själva gör ingen skillnad mellan skönlitterära böcker och faktaböcker. De tränar lika gärna att läsa i

en trevlig faktabok om t ex ekorren, som i en skönlitterär bok. Gomez, 1996, refererar till en undersökning av Pappas:

Många undersökningar på skolbarn har visat att de har svårare för att läsa och förstå facktext än skönlitterär text. Men i en undersökning av förskolebarn där barnens uppfattning av skönlitterär text och facktext jämfördes framkom emellertid att de inte hade någon svårighet att förstå faktatexter. De uppfattade också mycket snabbt faktatextens speciella särdrag. ... när barnen fick välja föredrog de faktaboken framför sagan och berättelsen (Gomez, 1996, s 61).

Man kanske inte behöver göra skillnad mellan att läsa skönlitterära texter eller faktatexter vid lästräning. Skillnaderna uppenbaras tids nog ändå för eleverna.

Jag har i föreliggande arbete valt att använda beteckningen "lågstadiet", trots att man inte längre använder denna stadiindelning i skolans styrdokument. I dagligt tal används fortfarande detta begrepp, då man inte funnit något annat samlingsnamn för årskurserna ett till tre. Även på skolor med åldersintegrerade klasser talar man om "lågstadiet".

1.1 Bakgrund

Under våren -97 gjorde jag, som ett förarbete till denna uppsats, tre intervjuer på skolor med olika stadiindelning. Dessa gjordes med en skolbibliotekarie, gemensamt med två lärarbibliotekarier med ansvar för var sitt stadium på samma skola, och en biblioteksassistent som arbetat med skolbiblioteksverksamheten vid ett integrerat folk- och skolbibliotek. Intervjuerna gav en ganska splittrad bild av hur ett skolbibliotek kan se ut och fungera och vilka resurser man har.

När jag senare sökte litteratur om skolbibliotek fann jag att mycket lite fanns skrivet om just lågstadiet. Detta tyckte jag var anmärkningsvärt med tanke på att "det ska böjas i tid, det som krokigt ska bli". Detta fick mig intresserad av att undersöka skolbiblioteket på lågstadiet. På skolor med flera stadier finns ofta skolbibliotek, men i vilken utsträckning finns det sådana på "rena" lågstadieskolor som dessutom ofta är små enheter?

Skolans värld har genomgått stora förändringar under senare år, stramare budget, nya direktiv från staten genom Lpo 94, organisationsförändringar, personalförändringar o.s.v. Har detta också betytt förändringar för hur man ser på skolbibliotekets roll och funktion på lågstadiet?

1.2 Syfte och problemställning.

Syftet med föreliggande arbete är att ta reda på hur skolbiblioteket används och hur det skulle kunna användas i undervisningen på lågstadiet. För att göra detta ställde jag mig följande frågor:

- Hur fungerar skolbiblioteksverksamheten på skolor där det "bara" finns lågstadium?
- På vilket sätt använder lärarna skolbiblioteket i undervisningen på lågstadiet?

- Vad har lågstadielärarna för önskemål kring skolbiblioteket?
- Hur ser skolledare och lärare på skolbibliotekets roll på lågstadiet, i förhållande till de förändringar som skolan har genomgått/genomgår?
- Är skolbiblioteket något man prioriterar för att uppnå de mål som anges i läroplanen, eller är skolbiblioteket något man kan spara på i kärva ekonomiska tider?

Genom att betrakta nuläget genom dessa frågeställningar vill jag försöka komma fram till svaret på ytterligare en fråga:

- Hur skulle en fungerande skolbiblioteksverksamhet för lågstadiet kunna se ut?

Jag upptäckte snart att alla lågstadieskolor inte har ett eget skolbibliotek och detta föranledde mig att också fråga mig:

- Vad/hur gör man på skolor utan eget skolbibliotek?

Är avståndet till "huvudskolan" eller stadsdelsbiblioteket så kort att det är realistiskt att kunna använda biblioteket i undervisningen eller blir skolbiblioteksbesöken som udda utflykter i det vanliga skolarbetet? Ett skolbibliotek får

... inte ligga längre bort än att man enkelt kan slinka in där även på raster, eller mitt under en lektion. Det innebär ett ganska kort avstånd mellan skol- och ev fristående biblioteksbyggnader, högst gångväg över skolgården och utan att eleverna behöver ta på sig ytterkläder. Om avståndet är längre används inte skolbiblioteket naturligt i undervisningen, eftersom det tar för lång tid att komma dit (Kühne, 1993, s 87).

2 Litteratur

Det som skrivits om skolbibliotek handlar i övervägande fall om skolbibliotekets roll i de äldre barnens undervisning. Där redovisas lärares, lärarbibliotekariers och bibliotekariers syn på skolbiblioteken, eller beskrivs lyckade skolbiblioteksprojekt. Skolledarnas åsikter är svåra att finna, något som påpekas i en debattartikel av Gerd Linder, "Skolledarna glömmer skolbiblioteket", i *Barn och Kultur* 1996:6. Ändå är det ju skolledaren som i budgeten fördelar pengar till olika ändamål, även skolbibliotek. Prioriteras inte skolbiblioteket av skolledaren är risken stor att det för en tynande tillvaro, framhåller Linder.

2.1 Styrdokument för skolan

Verksamheten i skolan styrs av *skollagen* och *grundskoleförordningen*. *Läroplanen*, Lpo 94, bygger på *skollagen* och i denna uttrycks vilka krav staten ställer på skolan. *Läroplanen* kompletteras av *kursplanen*, som uttrycker de krav staten ställer på skolans undervisning i olika ämnen. *Skollagen* fastställer att kommunerna skall ha en, av kommunalfullmäktige antagen, *skolplan*. I *grundskoleförordningen* fastställs även att de enskilda skolorna ska ha utarbetat en *arbetsplan* för genomförandet av de fastställda målen.

Inledningsvis sägs i *skollagens* 1:a kapitel 2§ bl. a. att:

Alla barn och ungdomar skall, oberoende av kön, geografisk hemvist samt sociala och ekonomiska förhållanden, ha lika tillgång till utbildning i det offentliga skolväsendet för barn och ungdom. Utbildningen skall vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet... (s 14).

Likvärdig betyder inte likadan, påpekas det i kommentaren. Det skall finnas utrymme för anpassning av undervisningen till behov hos olika elever och vid olika skolor.

Vidare kan man läsa i *grundskoleförordningens* 1:a kapitel 4§:

Grundskolan ska ha ändamålsenliga lokaler. Den ska också ha lämpligt fördelade bibliotek samt annan utrustning som behövs för tidsenlig utbildning (s 166).

I kommentaren säger man att biblioteket har en central roll i modern undervisning och att informationssökning och bibliotekskunskap inte bör ses isolerat utan ingå som en naturlig del i skolans pedagogiska program. Biblioteket skall inte bara vara utrustat med böcker utan även med olika medier och databaser. Användandet bör ingå i den ordinarie undervisningen. Rektorn har ett särskilt ansvar för att eleverna får tillgång till bland annat bibliotek.

I *Lpo 94* formuleras skolans värdegrund och uppgifter. *Läroplanen* slår fast att "Skolans huvuduppgift är att förmedla kunskaper ..." (s 7). Förutom att skolan förmedlar "bestående" kunskaper skall eleverna:

... kunna orientera sig i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ (*Lpo 94*, s 7).

Varje enskild skola bör också föra en aktiv diskussion kring kunskapsbegreppet och om hur kunskapsutveckling sker.

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former - såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet - som förutsätter och samspelar med varandra. Skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer ... (a.a. s 8).

Läroplanen anger även mål och riktlinjer för verksamheten. Målen som anges är av två slag, mål att sträva mot och "mål som skolan ansvarar för att alla elever ges möjligheter att uppnå" (a.a. s 3). Ansvarsfördelningen i skolan framgår av riktlinjerna. Bland annat sägs att rektor har ansvar för:

Utformningen av skolans arbetsmiljö så att eleverna får tillgång till handledning, läromedel av god kvalitet och annat stöd för att själva kunna söka och utveckla kunskaper. Sådant stöd kan t. ex. vara bibliotek, datorer, och andra hjälpmedel (a.a. s 17).

I kursplanerna, som är bindande föreskrifter, nämns bibliotek uttryckligen endast i samband med svenskämnet. Där sägs bl a att:

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven ... -vänjer sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter och att använda hjälpmedel som ordlistor, uppslagsböcker och datorer för att skriva och hämta information (Kursplaner, 1996, s 76).

I flera av de andra ämnena talas dock om vikten av att använda olika medier och texter samt vikten av att kunna analysera och bedöma olika källor. Det är svårt att förstå hur man skall kunna nå upp till intentionerna utan bibliotek.

Skollagen säger att det i kommunerna skall finnas en *skolplan*. I Malmös skolplan för 1995 - 1998 tar man under rubriken "En skola för framtiden" upp skolbiblioteket.

I framtiden intar skolbiblioteket en mycket viktig roll. Med hjälp av informationsteknologin och i nära samverkan med Stadsbiblioteket finns i dag mycket stora möjligheter att få tillgång till kontinuerligt uppdaterade faktabaser. Genom dessa nya möjligheter ges också förutsättningarna för att förändra arbetssättet i skolan. Ett mer projekt- och temainriktat arbete där lärarna fungerar som handledare ska eftersträvas [s 7].

Man talar även om att uppmuntra försök med alternativ pedagogik under rubriken "Särskilda satsningar". Att utveckla elevernas förmåga till kritisk granskning och förmåga att förstå sammanhang och helheter betonas. Skolarbetet ska genom användandet av ett undersökande arbetssätt i högre grad utgå från elevens eget intresse samtidigt som klass- och klassrumsbegreppet tonas ned.

Enligt grundskoleförordningen ska de enskilda skolorna ha utarbetat en *arbetsplan*. Denna skall följas upp och utvärderas kontinuerligt. Skolornas arbetsplaner tas upp i avsnittet 4.1.1 Arbetsplaner.

I Bibliotekslagen (1996:1596) tas också skolbiblioteket upp. §5 säger:

Inom grundskolan och gymnasieskolan skall det finnas lämpligt fördelade skolbibliotek för att stimulera skolelevernas intresse för läsning och litteratur samt för att tillgodose deras behov av material för utbildningen.

Både i Grundskoleförordningen och Bibliotekslagen talas om "lämpligt fördelade" skolbibliotek. Detta innebär inget krav på att varje skolenhet skall ha ett eget

skolbibliotek, endast att man har tillgång till ett sådant. Det säger inte heller något om lägsta godtagbara standard för skolbibliotek, vilket kan innebära problem för dem som driver skolbiblioteksfrågan på en skola att få gehör för sina krav.

2.2 Skolbiblioteksprojekt

Hur ett skolbibliotek på lågstadiet ser ut och används i undervisningen beror på olika faktorer. Först och främst beror det på skolans storlek: på en liten skola är biblioteket också litet. Finns det andra stadier på skolan får lågstadiet kanske "åka snålskjuts" på ett skolbibliotek främst avsett för mellanstadiet. Även lärarnas tolkning av vad ett undersökande arbetssätt innebär och behovet av kontroll över inläringen påverkar synen på skolbiblioteket och dess roll. I utvärderingen av ett skolbiblioteksprojekt i Örebro län konstaterar Louise Limberg:

Väl fungerande skolbibliotek kan direkt stimulera och underlätta problemorienterad undervisning, men de kan också verka störande eller hotfulla för den som inte önskar sådan undervisning (Limberg, 1997, s 12).

Avgörande är också rektorns/skolledarens inställning till vilken betydelse skolbiblioteket har för undervisningen och läroplanens genomförande. Utan rektors stöd till skolbiblioteksverksamheten är det svårt att utveckla densamma, menar Limberg.

Slutsatsen blir att avgörande skillnader mellan skolor som investerat mycket i biblioteksutvecklingen och sådana som inte gjort det under projekttiden har samspelat med skillnader i rektorers uppfattningar. På de skolor där mycket investerats i biblioteksutveckling präglas rektorernas uppfattningar av en helhetssyn på skolans utveckling, där pedagogik, bibliotek, samhälls krav, fostran och ekonomi hänger ihop (a.a. s 21, Limbergs kursivering).

Om skolledaren betraktar skolbiblioteket som en separat funktion uppstår lätt ett revirtänkande då biblioteket hamnar i en konkurrenssituation med andra funktioner i skolan. Helheten kommer i skymundan när man prioriterar delfunktioner. Detta gagnar inte skolbiblioteket som riskerar att bli en marginalföreteelse. Det är viktigt att skolbiblioteket ses som en del av skolans kärnverksamhet, menar Limberg.

I avhandlingen "Biblioteket - skolans hjärna" gör Brigitte Kühne en utvärdering av skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på mellan- och högstadiet. Här beskrivs en bibliotekstaxonomi (värderingsskala) ursprungligen utarbetad av David Loertscher i USA. Skolbibliotekets funktion tas upp ur fyra olika aktörers synvinkel, lärarens, bibliotekariens, elevens och skolledarens. Ur skolledarens perspektiv man beskriva skolbibliotekstaxonomi som:

1. *Basbibliotek.* Man följer skolstadgan i och med att man har det stadgade obligatoriska 'biblioteket'. Dess utseende spelar ingen roll, eftersom skolstadgan inte säger något om hur det ska se ut eller fungera. Det kan samtidigt tjänstgöra som städskrubb, skolköterskemottagning, läsklinik, uppehållsrum el dyl.

2. *Skolbiblioteket ses som ett eget kraftcentrum.* Biblioteket är 'synligt' med lämplig personal och övriga resurser. Rektor ser bl a till att det kan hållas öppet, att det får tillräckliga driftsanslag m m.

3. *Skolbiblioteket ses som en integrerad del av skolans undervisningsresurs. Rektor ställer krav på lärare och bibliotekarier, ser biblioteket som ett läromedel i resurssammanhang och underlättar central placering av böcker och AV-media. Han skapar möjligheter för gemensam planering och ger möjligheter till fortbildning. Han kräver att det finns tillräckligt mycket personal och han ser till att den är kompetent. Dessutom styr han verksamheten, följer upp den och inkluderar den i sin läsårsplanering...*

4. *Skolledaren ser bibliotekspersonalen som en resurs i skolans pedagogiska utvecklingsarbete. Bibliotekarien deltar i det pedagogiska utvecklings- och förändringsarbetet, i kursplanering, i planering av nya linjer osv (Kühne, 1993, s 64-65).*

När man satsar på skolbibliotek måste man veta vad man vill ha det till. Varför är det viktigt med skolbibliotek, bibliotekskunskap, att lära sig söka information? Kühne menar att man måste

... koppla samman informationssökningsprocessen med användningen av informationen.... Barnen måste förstå varför de ska använda biblioteksmaterial. Det är inte enbart fråga om övning i informationssökning för dess egen skull, utan det är ett exempel på en inlärningsstrategi som är användbar i oändligt många olika situationer senare i livet både när man vill söka kunskap och när man bara vill söka information (a.a. s 52).

Skolan skall förmedla kunskaper, men begreppet kunskap är inte synonymt med information. Att finna information är inte detsamma som att finna kunskap.

I bibliotekssammanhang måste jag skilja mellan 'information' och 'kunskap'. Information är i detta sammanhang t ex upplysningar, fakta, begrepp, svar på olika frågor jag ställer, vilka jag kan leta upp, ta reda på, kontrollera mot andra uppgifter i olika källor, t ex på ett bibliotek. Kunskap är för mig när dessa upplysningar, svar etc placerats in i ett sammanhang i mitt inre, integrerats med mina tidigare erfarenheter och kunskaper, kanske omformat min inre världsbild. Kunskapen blir på det sättet unik för varje enskild individ, medan informationen är objektiv och oföränderlig tills nyare forskningsrön eventuellt korrigerar eller omvärderar den (a.a. s 51).

Gomez, 1996, beskriver de informationsfärdigheter, dvs. förmågan att handskas med information som eleverna successivt bör använda i det undersökande arbetssättet. Dessa kan sägas omfatta sju olika förmågor. Dessa förmågor är enligt Gomez:

1. Förmågan att ställa frågor och planera framåt
2. Förmågan att söka information
3. Förmågan att använda det framtagna materialet
4. Förmågan att jämföra, värdera och välja information,
5. Förmågan att sammanställa och organisera information
6. Förmågan att presentera och kommunicera informationen
7. Utvärdering (Gomez, 1996, s 44 f f).

Träning av informationsfärdigheter bör ske kontinuerligt. För att eleverna ska få ut så mycket som möjligt av denna träning menar Gomez att:

Övningen bör göras så konkret och verklighetsnära som möjligt. Detta är viktigare ju yngre barnen är Undervisningen i informationsfärdigheter måste börja tidigt. Om man dröjer för länge med moment som eleverna sedan länge klarat lästekniskt

hinner de hitta på egna strategier som kan vara mindre lyckade och svåra att träna bort (a.a. s 48).

Gomez säger även att träning av informationsfärdigheter ska inte isoleras från, utan integreras med, övrig undervisning.

Nybörjarna i skolan har en begränsad läskunnighet. För att motiveras till läsning måste man känna till böcker och olika barn har skilda utgångspunkter att närma sig "boken". Det man känner till sedan tidigare uppmärksammar man, medan det som är obekant har en tendens att förbli osynligt. Att handskas med böcker har inte med läskunnighet att göra menar A. Nobel i "Boken i skolan", 1979. Vidare menar hon att det är av största vikt hur texterna är utformade.

Karaktären hos de texter, som eleverna får möta i skolan, utgör en del av inlärningsmiljön. Den är av betydelse för deras språk- och läsutveckling samt deras möjligheter att tillägna sig innehållet och utveckla kunskaper kritiskt (Nobel, 1979, s 129).

3 Metod

Under mitt förarbete (se ovan) blev jag intresserad av att undersöka hur skolledare värderar och satsar på "sina" skolbibliotek. Förutom fakta om lågstadieskolorna och deras skolbibliotek ville jag undersöka hur skolledare och lärare ser på skolbiblioteket och dess roll i undervisningen samt vilka visioner de har för framtiden. En fokuserande intervju med delvis strukturerade frågor var därför den metod jag valde. Jag använde mig av två frågelistor, en för varje respondentgrupp (se bil. 1 och 2). Dessa listor var främst till stöd för mig själv för att i intervjusituationen inte gå miste om någon viktig aspekt.

Vissa frågeställningar var gemensamma för samtliga respondenter. Några frågor var anpassade för respektive kategori. Jag följde inte alltid frågeordningen strikt. Ibland tyckte jag det var lämpligt att anknyta till ett svar jag just fått och ställa en fråga i anslutning till det, även om frågan var placerad senare i frågelistan. Ibland ställde jag följdfrågor för att förtydliga eller vidareutveckla ett svar jag fick. På de skolor som helt saknade bibliotek valde jag att inte ställa vissa frågor som gällde ett fysiskt bibliotek, samt försökte omformulera vissa frågor till att gälla en önskad situation, t ex "Hur skulle man kunna använda ett skolbibliotek i undervisningen?" Några respondenter associerade ganska fritt kring mina frågor, något som jag i dessa fall uppmuntrade.

Judith Bell beskriver olika former av intervjuer. Hon menar att de flesta intervjuer är varken helt strukturerade eller helt ostrukturerade. I en fokuserande intervju ger de frågeteman som utvalts struktur, men inom denna finns frihet för respondenten att prata omkring de tankar frågorna kan väcka.

Att lämna en viss frihet för respondenten för att prata om det som är viktigt för honom eller henne (...) är förstås av stor betydelse, men en viss struktur i intervjun är också av vikt. Det ger i någon mån en garanti för att alla ämnesområden och teman kommer med ..." (Bell, 1993, s 92).

Några respondenter svarade mer kortfattat och strikt på frågorna, t ex en skolledare som bett mig skicka frågelistan i förväg och när jag kom lämnade färdigskrivna, mycket kortfattade svar (som för övrigt gällde den låg- och mellanstadieskola där hon hade sitt arbetsrum). Intervjun genomfördes, men jag hade stora svårigheter att få mer än summariska svar.

3.1 Urval

Via Pedagogiska Centralens "utskickslista", där skolornas stadiindelning är utsatt, fann jag att det i Malmö fanns elva skolor som enbart har lågstadium. Då min avsikt var att undersöka skolbibliotek på lågstadiet bestämde jag mig för att inte välja ut några skolor, utan låta samtliga elva ingå i undersökningen. En skola föll dock bort eftersom jag inte lyckades få kontakt med skolledaren, trots upprepade försök under ett par veckors tid. Att undersöka "rena" lågstadieskolors biblioteksverksamhet var en del av mitt syfte.

Ansvarig person för lågstadieskolorna kallas rektor, enhetschef, områdeschef eller platschef. I den fortsatta framställningen använder jag genomgående "skolledare" när jag avser den skolansvariga personen.

Skolledarna är i de flesta fall också chefer för ett "område" som förutom den undersökta lågstadieskolan kan bestå av förskolor, dagmammor, skolbarnomsorg och i vissa fall ytterligare en skola. Det finns också ett samband mellan skolorna och de mellanstadieskolor dit barnen senare kommer. Detta kan bestå t ex i att man samarbetar kring vissa frågor, att man förbereder övergången till mellanstadiet eller att skolledaren för lågstadieskolan har sitt arbetsrum där. Detta är dock inget jag fördjupat mig i. Föreliggande arbete hade då kunnat komma att handla mer om hur Malmö stadsdelar organiserat skolverksamheten än om skolbiblioteksverksamheten på lågstadieskolorna.

Genom skolledarna fick jag namn på lärare eller lärarbibliotekarie på lågstadieskolorna. I ett senare skede kontaktade jag dessa för en andra intervjuomgång.

3.2 Intervjuernas genomförande

Under hösten -97 tog jag en inledande kontakt med skolledarna för att be om en intervju. Jag förklarade min avsikt att undersöka skolbibliotek på låg-stadiet och tio skolledare samtyckte till en intervju. På den elfte skolan fick jag trots upprepade försök inte kontakt med skolledaren och därför utgick denna skola ur undersökningen.

Alla intervjuerna med skolledare, utom tre, gjordes på deras arbetsrum som inte låg på den undersökta skolan. Detta skapade ibland lite förvirring vilken skola vi skulle prata om. En skolledare hade, på eget initiativ, tagit med sig lärarbibliotekarien och jag gjorde en intervju med henne vid samma tillfälle. Intervjuerna genomfördes under tiden 21:e oktober till 11:e november -97.

Vid intervjuerna med skolledare fick jag av dessa namn på lärare eller lärarbibliotekarie på lågstadieskolorna. Därefter tog jag kontakt med dessa lärare för besök på plats och ytterligare intervjuer. Fyra av skolorna hade en ansvarig person för biblioteket, en lärarbibliotekarie, på övriga hade lärarlaget gemensamt ansvar. En lärare avböjde att bli intervjuad med motivering att hon påtagit sig ansvaret som kontaktperson för skolbiblioteket så nyligen att hon inte hunnit sätta sig in i arbetet än. Därmed gjorde jag 9 intervjuer med lågstadielärare. Dessa gjordes under tiden 14:e till 24:e november -97.

Intervjuerna spelades in på band och tog mellan 20 och 45 min. I de citat jag använder i den fortsatta framställningen har jag gjort en viss redigering och tagit bort utfyllnadsord som "va", "liksom" och liknande om detta inte har förändrat innebörden i citatet.

Vid intervjuerna med skolledare och lärare hade jag glädje av min forskolläraryrkgrund. Dels för att samtliga respondenter verkade slappna av i intervjusituationen när jag berättade detta, jag var "en av dem" och inte "enbart" bibliotekariestuderande. Dels därför att vi delade ett gemensamt "yrkesspråk".

Vissa problem kan dock ha uppstått när jag använde "biblioteksbegrepp" såsom "lärarbibliotekarie" och "fackutbildad bibliotekarie". Vid frågan om vad en *fackutbildad bibliotekarie* skulle kunna tillföra verkade många associera till *faktaböcker* och blev lite förvirrade.

För att komplettera skolledar- och lärarintervjuer träffade jag i december -97 Helle Barret på Pedagogiska Centralen i Malmö för ett samtal. Vid detta samtal ställde jag frågor med utgångspunkt i vad som framkommit i tidigare intervjuer. Jag ville få ett bibliotekarieperspektiv på vad som framförts i intervjuerna med skolfolk. Dessutom ville jag veta om det, ur bibliotekariens synvinkel, fanns någon "minsta gemensamma nämnare" för vad man kan kräva av ett skolbibliotek. Detta samtal varade ca en timme och spelades även in på band.

Förutom intervjuerna deltog jag i november -97 i en endagskonferens i Svedala för skolledare och kommunala skolpolitiker, vilken anordnats av Kommunförbundet, DIK-förbundet, Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund.

4 Lågstadieskolorna och deras bibliotek

I detta avsnitt beskrivs skolorna och skolbiblioteken och vilka resurser dessa förfogar över.

De undersökta skolorna finns i fem av Malmös tio stadsdelar; Hyllie, Limhamn/Bunkeflo, Husie, Kirseberg och Fosie. Stadsdelarna har gjort omorganisationer och organiserat skolverksamheten olika. I vissa har man en organisation kallad skola, barnomsorg och fritid (Hyllie) eller barn och ungdom (Fosie), i andra kallas organisationen grundskola (Husie, Kirseberg och Limhamn/Bunkeflo). Skolledarna benämns också olika (se ovan) och har olika bakgrund. Flera av skolledarna kommer från barnomsorgen och är nya på sina skolledarbefattningar. Dessutom är de, som tidigare nämnts, chefer för ett "område" som innefattar annan verksamhet än den undersökta skolan.

I beskrivningen av de olika skolornas bibliotek benämnes skolorna med bokstavs-beteckning.

4.1 Beskrivning av skolorna

Några av skolorna är nya och mycket små enheter, annex med två eller tre klasser, och har inget "eget" skolbibliotek.

På några av skolorna har man traditionell klassindelning. På andra arbetar man i åldersintegrerade klasser och en skola har detta läsår "vuxit" och har från och med höstterminen -97 också en klass 4-5. Jag har ändå valt att ta med skolan i undersökningen då denna nya klass inte har kunnat styra hur man satsat på skolbiblioteket.

Den minsta skolan har bara en åldersintegrerad klass. Huvudparten av skolorna är enparallelliga och har mellan 60 och 80 barn inskrivna. Två av skolorna är flerparallelliga och har 120 - 150 inskrivna barn. På en skola finns 80 elever i två paralleller, klasserna 1 och 2.

Den äldsta skolan är drygt 100 år gammal. Övriga skolor är nyare, mellan ca 30 och 1 år gamla. Flera av dessa är inrymda i provisoriska lokaler, baracker. En skola har varit provisorium i 30 år, en finns i en tidigare förskola. En skola har varit stängd i många år men öppnats igen för ca fem år sedan, efter påtryckningar av föräldrar i området.

Skolorna ligger i Malmös ytterområden i radhus och villaområden. I många fall samutnyttjas skolans lokaler med skolbarnomsorgen.

De flesta skolledarna är nya på sina respektive befattningar sedan flera av stadsdelarna nyligen förändrat organisationen kring skolan. En har varit skolledare på sin skola ca 10 år, en har haft tjänsten sedan höstterminen -96, övriga har tillträtt under 1997. Av skolledarna är åtta kvinnor och två män. De intervjuade lärarna är

alla kvinnor, den äldsta har arbetat drygt 30 år på sin skola och den nyaste endast ett par år.

4.1.1 Arbetsplaner

Några skolor har en arbetsplan. En skolledare säger dock öppenhjärtigt att:

Jag tycker att dom är, det är sådana som har upprepats år från år och dom ligger inte i tiden. Så jag lägger inte nån våldsam kraft vid den [gamla] skolplanen. Om biblioteket är nämnt där, det vete katten.

De flesta uppger att de håller på att utarbeta en arbetsplan eller avser att inleda detta arbete. Den nyligen genomförda organisationsförändringen sägs vara orsaken till att arbetet med lokala arbetsplaner pågår nu.

I de arbetsplaner som finns är biblioteket, om det alls är omnämnt, endast nämnt i samband med svenskämnet. Trots detta menar man, i de flesta fall, att innehållet i planen förutsätter ett arbetssätt där man använder sig av ett biblioteks resurser. En arbetsplan avviker från de övriga. Där säger man uttryckligen:

Eleverna skall regelbundet besöka skolbiblioteket och för (sic!) att lära sig var man finner lämpliga skönlitterära böcker, uppslagsböcker och facklitteratur. Eleverna skall få lära sig att arbeta med datorer och hämta information från tillgänglig databas (Lokal arbetsplan, Husie rektorsområde, s 13).

Denna arbetsplan är upprättat för ett större rektorsområde där flera skolor ingår. Det är frågan om den egentligen, i dagsläget, gäller för den undersökta skolan, som har "avknoppats" från sin huvudskola och saknar eget skolbibliotek.

Ingen skola har gjort utvecklingsplan för biblioteket. På ett par skolor vill man göra en sådan, säger man.

4.1.2 Budget

De flesta skolorna har en egen budget. Någon har en budget för ett helt område, skola, fritidshem och förskola, men skiljer på vad varje enhet förbrukar.

Budgeten är delad på olika konton, bl.a. läromedelskonto. De flesta skolorna har ingen särskild budget för biblioteksmedier. De som anger en summa avsedd för biblioteket säger i nästa andetag att det räcker inte, det köps mer.

Vad jag vet är att vi har satt 4000:- till biblioteket, men det är en summa som inte gäller eftersom det räcker inte. Vi handlar faktiskt böcker för mer, för vi ser, mina kollegor ser också hur viktiga dom här böckerna är. Så läggs det mer. Alltså jag har inte alls hand om den ekonomiska biten.

Pengar kan, efter samråd i kollegiet, tas av läromedelsanslaget. Blir det pengar över på något konto kan man få köpa böcker för dessa.

På ingen skola vet man hur stor summa per elev och år man avsätter för biblioteksmedier. Jag räknade själv på de summor som uppgavs på ett par skolor och anslaget per elev och år blev mellan 20 och 35 kronor.

Tre skolor har sökt och två har fått projektanslag för utveckling av skolbiblioteket. På dessa skolor blir anslaget per elev och är betydligt större under projekttiden.

4.2 Skolbiblioteken

På alla skolorna uppger man att skolbiblioteket ursprungligen inte planerats där det nu ligger. Det är lokaler som från början använts till annat. På tre skolor uppger man att det inte finns något skolbibliotek. Några skolor utnyttjar skolbibliotekslokalen även för annan verksamhet. Då bibliotekslösningarna ser mycket olika ut på de olika skolorna, har jag valt att göra en beskrivning av varje skolas lösning.

Skola A (75 elever i 3 klasser):

Biblioteket är ett litet genomgångsutrymme i skolbaracken. Där förvaras också en vagn med tv och video samt en vagn med dator, overhead m.m. Det gör det mycket svårt att komma åt hyllorna då allt golvutrymme är belamrat. Inne i speciallärarens lilla rum finns en uppsättning huvudsakligen lättlästa böcker. I ett litet utrymme mellan speciallärarens rum och "biblioteket" finns också hyllor med böcker. Man kan låna av allt material.

Skola B (75 elever i 3 klasser):

Det finns inget samlat bibliotek. Skönlitteraturen är uppdelad i klassrumsbibliotek. Barnen byter klassrum när de byter årskurs och därmed också klassrumsbibliotek. Faktaböcker finns i lärarrummet och hämtas av läraren vid behov. Skolan hör ihop med en låg- mellanstadieskola dit man går för att ha gymnastik och musik, "då passar man ju på att gå in i mediateket också när man ändå är där".

Skola C (119 elever i 5 klasser):

Skolbiblioteket finns i en byggnad bredvid själva skolbyggnaden. Förutom biblioteksrummet finns där personalutrymmen och rum för särskild undervisning. Rummet är ganska litet med bokhyllor runt väggarna. Det finns några sittplatser vid låga bord, "lekskolemöbler".

Skola D (57 elever i 2 klasser):

Längs ena väggen i ett klassrum som "blev över", när barnantalet minskat, finns skolbiblioteket. Även när det användes till klassrum fanns biblioteket där. Rummet används nu även för annan verksamhet, t ex specialundervisning.

Skola E (150 elever i 6 klasser):

Skolan byggdes till 1993 och i ett litet rum som var tänkt för fritidshemmet finns skolbiblioteket. Rummet är ett genomgångsrum med hyllor längs väggarna. Några sittplatser kring ett bord finns också, samt en soffa.

Skola F (80 elever i 4 klasser):

Här finns inget skolbibliotek. Det finns lite skönlitterära böcker i varje klassrum samt "faktasamlingar" på bokvagnar i två av skolans fyra klassrum. Uppskattningsvis fanns sammanlagt ung. 3 hyllmeter till skolans ca 80 elever. (Skolan "avknoppades", i den nyligen genomförda omorganisationen, från en skola man delat bibliotek med. Skolledaren talar om att det finns önskemål om att bygga upp

ett eget skolbibliotek. Läraren talar om att "komma tillbaka till den gamla skolan").

Skola G (79 elever i 3 klasser):

Skolbiblioteket består av några hyllor i ett korridorliknande genomgångsrum. Det är glest på hyllorna bland slitna böcker och pärmar med läse- och övningsstenciler. Väggytorna upptas av evaluester i bild och skrift. Här finns även barnens egentillverkade böcker.

Skola H (71 elever i 3 klasser):

Biblioteket är beläget i ett litet grupprum och innehåller skönlitteraturen. På hyllorna står tittskåp, som barnen gjort, med interiörer ur barnböcker. Det finns också ett bord med några sittplatser. Faktaböcker för eleverna och referenslitteratur för lärarna finns i lärarrummet.

Skola I (58 elever i 3 klasser):

Tidigare fanns biblioteket i ett litet grupprum som var otillgängligt under lektionstid. Nu har matsalen gjorts om till stort aktivitetsrum för "fritis". Där finns också biblioteket som består av två rejäla hyllor med uppskattningsvis ca 400 böcker.

Skola K (24 elever i 1 klass):

Skolan har inget bibliotek. Läraren säger:

Om jag behöver, så lånar jag själv. Dels på Malmö stadsbibliotek, dels där jag bor. Så har vi [stadsdels-]biblioteket här också. Men det öppnar inte förrän kl. 13. Det är svårt på så vis ibland, men vi har ett bra samarbete. Om man ringer, kan man få komma på förmiddagen, när vi vill, när dom har tid. Komma in och låna.

Endast på två av skolorna finns det viss möjlighet för en klass/halvklass att sitta i skolbiblioteket och arbeta. På ett par skolor skulle en liten grupp kunna arbeta i biblioteket, men vanligast är att man hämtar med sig material för arbete i klassrummet.

4.3 Resurser

Här beskrivs vilka resurser lägstadiebiblioteken har med avseende på personal, möjligheter till fortbildning kring skolbiblioteksfrågor samt medier.

4.3.1 Personal

På sex av skolorna finns inte en enskild person med ansvar för skolbiblioteket. Där har lärarna istället, enligt skolledarna, ett gemensamt ansvar för skolbiblioteket och inköp av medier. I praktiken verkar dock *en* lärare ha huvudansvaret för inköp och kontakter med Pedagogiska Centralen.

På de övriga fyra skolorna finns en ansvarig lärarbibliotekarie. Ingen har nedsatt undervisningsskyldighet eller ekonomisk kompensation för sitt biblioteksansvar. I

nuvarande läraravtal har alla lärare 35 timmars arbetsplatsförlagd arbetstid och biblioteksansvaret förväntas ingå inom ramen för dessa timmar. På en skola har man bestämt hur mycket tid, 1,5 tim, som ska avsättas för arbetet med skolbiblioteket varje vecka.

De lärare som haft biblioteksansvar i några år, har tidigare haft nedsatt undervisningsskyldighet med 1 till 2 timmar i veckan. Några har även haft ett litet arvode. Dessa lärare tycker att förhållandena har försämrats.

Jag har aldrig varit tjänstledig för att gå nån kurs. Det har varit efter undervisningstid, fram till 6 på kvällen och kvällstid och så, och det har jag gjort innan för jag har tyckt att det har varit jättekul och viktigt att hålla mig à jour. Hade man då fått lite uppskattning med kompensation på nåt vis då hade jag gjort det [fortfarande], tror jag.

Lärarymbudskarierna säger att de har tagit på sig detta ansvar därför att de haft ett intresse för biblioteksfrågor. Eller för att de, bland de få lärare som finns på skolan, har varit mest intresserade.

Då var det väl bara jag just då tror jag, för vi hade lite turbulens i den tredje klassen som fanns då. Läraren där var nog sjuk och det var vikarie, så det var inte så mycket att välja på. Jag tyckte det kunde vara spännande.

Ett par lärare har relativt nyligen påtagit sig lärarymbudskariesysslan.

4.3.2 Fortbildning

Lärarymbudskarierna och ansvariga lärare har alla haft möjlighet att delta i fortbildning och studiedagar kring skolbiblioteksfrågor utanför skolans regi. Alla utom två har deltagit i sådana utbildningar. De två som ej deltagit, säger att de är så nya att de inte hunnit. På sex av skolorna har hela lärarlaget haft tillfälle att delta i gemensam fortbildning eller visningar.

Några lärare säger att de deltog flitigare tidigare. Numera har man svårt att få tiden att räcka till. En lärare säger:

De sista åren känner man att läraryrket tar så mycket kraft, det är så mycket annat. ... hade man haft nedsättning och ersättning hade man på nåt vis tagit lite större ansvar kanske och sett att man skulle gå dit, för nu har jag i alla fall lite betalt.

4.3.3 Medier

Nästan ingen av lärarna säger sig veta hur stora samlingar skolans bibliotek har. Den minsta boksamlingen jag såg, på en skola utan bibliotek, innehöll inte mer än uppskattningsvis hundra böcker. På en av de större skolorna uppger man att härom året uppgick samlingen till ca 3 000 böcker.

Huvuddelen av samlingarna består av skönlitterära böcker, resten är faktaböcker. Andra medier nämndes inte av någon i detta sammanhang.

De skolor som har ett biblioteksrum, har främst sina skönlitterära böcker där. Fackböcker finns förutom i biblioteksrummen även i personalrum, klassrum, korridorer eller grupprum och materialrum. En lärare berättar:

Faktaböcker har vi här inne [i lärarrummet]. Vårt bibliotek är så litet så det får inte plats där, tyvärr. Annars hade vi haft det därinne. Där står skönlitterära böcker.

De flesta skolorna har någon form av IT-utrustning eller står i begrepp att installera eller uppgradera. Datorerna finns huvudsakligen i klassrummen, "Där finns en dator per klass, för främst ordbehandling och för elever med skrivsvårigheter."

På någon skola finns datorer utrustade med cd-rom i klassrummen. Dessa används sällan för informationssökning, utan i stort sett endast för "pedagogiska program och spel".

De flesta talar dock om att skaffa sig cd-rommöjligheter för informationssökning i framtiden. Några har konkreta planer på att göra detta inom en snar framtid och diskuterar även möjligheten att koppla upp sig mot Internet. Ett problem är att IT-utrustning är kostsamt för en skola med ett litet elevantal.

... vi är en liten skola, kan vi bara avsätta lite pengar till IT och det märker vi, att det ska vara egen skollicens och allt det här. Det är för dyrt.

En skola har fått Internetuppkoppling.

En skola har börjat lägga in nyförvärv i SELMA, Malmö skolors gemensamma katalog. Annars har ingen skola datoriserad katalog, och inte heller något annat katalogsystem. På ett par skolor finns den gamla kortkatalogen men den är inaktuell och används inte; det finns inga kort till de nya böckerna. När man talar om att barnen söker litteratur beskrivs det som att barnen går till hyllan och letar.

Vid alla skolor utom en kompletterar man med medier från Pedagogiska Centralen i Malmö, uppger skolledare och lärare samstämmigt. Framför allt lånar man temapaket och skönlitteratur. Film, video, diabilder och talböcker är andra medier som nämns.

Några lärare säger att de utnyttjar stadsdelsbiblioteket. Dels får de hjälp att samla ihop material till temaarbeten, dels gör de besök med sina klasser. Några lärare tar med sig eget material, lånar från sitt hembibliotek eller Malmö stadsbibliotek.

4.4 Inköp

Lärarymbibliotekarien ansvarar för beställningar och inköp till skolans samlingar. Samarbeta kring inköp sker på ett informellt sätt. De flesta skolorna har endast få lärare och man tar upp sådana frågor då det är aktuellt. Det kan ske när man träffas i lärarrummet på rasten eller när man annars får ett tillfälle till samtal. På en av de större skolorna lägger lärarymbibliotekarien ut kataloger i lärarrummet där intresserade lärare kan markera vad de önskar. Denna lärare har önskemål om att till våren kunna bilda en biblioteksgrupp som bl.a. ska ha till uppgift att utarbeta en arbetsplan för skolbiblioteket.

På frågan om eleverna kan påverka vad som finns i biblioteket, är det vanligaste svaret att barnen säger till om de saknar något. Ofta frågar de efter ämnen som t ex "rymden" eller "apor". Läraren "har det i bakhuvudet när jag går ut och handlar". Därigenom kan barnen indirekt påverka vad som köps menar flera lärare. Några lärare tycker inte att barnen kan påverka mediainköpen i någon större utsträckning, men skulle inte ha något emot att barnen fick större inflytande.

4.5 Tillgänglighet

På de sju skolor som har ett rum som kallas bibliotek säger man att det är öppet för barnen hela dagen. Detta betyder inte alltid att det är tillgängligt när som helst. På en skola är det svårt för barnen att komma åt böckerna för det är så trångt, berättar en lärare. En annan lärare säger: "... inte på lektionstid hur som helst. Då ska dom vara i klassrummet". Ett par lärare säger att de föredrar att någon vuxen går med och håller ordning.

Läraren på den skola som flyttade biblioteket till ett rum som delas med fritidshemmet, menar att tillgängligheten därmed har *ökat*.

... innan kunde dom inte alls gå in och då fanns inte faktaböckerna där inne utan det var bara skönlitteraturen. Faktaböckerna fanns på olika ställen, spritt i skolan.

4.6 Skolbiblioteket i lågstadieundervisningen

De flesta lärarna säger att de samlar ihop lämpliga böcker och tar med till klassrummet. "Då får de ett urval som jag tycker är lämpligt", säger en lärare. Skall barnen "forska" kring ett visst ämne berättar en annan lärare så här:

Då gör man så att man plockar ut de böckerna där det finns. Barnens uppgift är att leta i böckerna. De behöver inte leta [fram] böckerna.

Lärarna ger också exempel på att de använder bibliotekets böcker för lästräning i skönlitterära böcker. Flertalet menar dock, när jag frågar, att skolbiblioteket skulle kunna användas i alla skolämnen.

Två lärare uttrycker sig lite annorlunda om skolbiblioteket än sina kollegor.

Jag tycker man kan använda det över lag. Det är klart svenska är givet när man läser ... det är inte indelat så längre med ämnen. Jag tänker inte att nu har vi svenska och sedan har vi OÄ, det flyter ihop mer. Läser de om fåglar, är det OÄ eller svenska? För mig går det inte att skilja.

säger den ena läraren. Den andra läraren menar att:

Det är egentligen det som ska vara mittpunkten i all undervisning ... Det är där du har alla böcker och alla medierna ska vara så man kan ta in dem och bearbeta dem och tillbaka med dem igen. Det är där böckerna ska vara, inte i lådan till en elev och alla har samma bok.

På frågan om övriga lärare på skolan utnyttjar skolbiblioteket får jag bara svar av hälften av respondenterna. De svar jag får är kortfattade och i stort sett likalydande. "De gör nog ungefär som jag".

Det lärarna ser som positivt med "sitt" skolbiblioteket är t ex "Att barnen själv kan ta böcker." På en skola utan skolbibliotek funderar läraren om hur det kunde vara. "Det är kunskapssökandet som är styrkan. Också för mig som lärare, för jag kan ju inte allt."

4.7 Sammanfattning

De undersökta lågstadieskolorna har mellan 25 och 150 elever. Klassindelningen på skolorna är traditionell eller åldersblandad. Den äldsta skolan är drygt 100 år, den nyaste har endast funnits drygt ett år. Många skolledare är nya på sin befattning och flera kommer från barnomsorgen. Majoriteten är kvinnor.

Flera skolor saknar lokal arbetsplan och ingen skola har gjort en utvecklingsplan för skolbiblioteket.

Skolorna har egen budget, men få skolor har öronmärkta pengar för skolbiblioteket. Medel för biblioteksmedier kan tas från läromedelskontot.

Tre skolor har inget "bokrum", på övriga skolor finns skolbibliotek som över lag är små och utan arbetsplatser.

Fyra skolor har lärarbibliotekarie, på övriga skolor har lärarlaget gemensamt ansvar. Arbetet med skolbiblioteket ingår i lärarnas arbetsplatsförlagda arbetstid. Flertalet lärare har deltagit i fortbildning kring skolbiblioteksfrågor.

Mängden böcker varierar på skolorna. I biblioteken finns främst skönlitterära böcker, men också faktaböcker även om det är vanligt att dessa, beroende på platsbrist, finns på annat håll. Skolorna saknar katalogsystem.

IT-utrustning finns på flertalet skolor, främst i klassrummen. Många avser att satsa på IT-utrustning för informationssökning i framtiden.

Inköp av biblioteksmedier sköta oftast av en person. Samarbete kring inköpsfrågor sköts, på de flesta skolorna, på ett informellt och ganska tillfälligt sätt.

Biblioteksrummen är inte låsta, men tillgängligheten begränsas i många fall av andra orsaker, t. ex kollisioner med andra aktiviteter eller oåtkomliga hyllor. Skolbibliotekets medier används i undervisningen både för lästräning, lässtimulering och faktasökning när eleverna "forskar". Vanligtvis hämtar läraren då material som hon finner lämpligt.

5 Skolpersonalens åsikter

Här redovisas skolledarnas och lärarnas åsikter om personalresursen i skolbiblioteket. Vad gör en lärarbibliotekarie? Vad skulle en fackutbildad bibliotekarie kunna tillföra till det pedagogiska arbetet i skolbiblioteket? Vad skulle en fackutbildad bibliotekarie på skolbiblioteket betyda för lärarbibliotekariens arbete? Behöver man i så fall lärarbibliotekarien och hur skulle ansvarsfördelningen kunna se ut?

Vad skolledarna och lärarna anser om skolbibliotekets roll i undervisningen med tanke på läroplanen och andra förändringar inom skolan redovisas därefter.

Slutligen diskuteras vad man anser vara det viktigaste prioriteringsområdet på den egna skolan och då inte bara vad det gäller bibliotek

5.1 Lärarbibliotekariens arbetsuppgifter

Vad anser *skolledaren* att ansvarige lärarens uppgifter i skolbiblioteket är? Den uppgift som flest skolledare nämner är att hålla sig à jour med nya medier och nytt material och att förmedla det vidare. Att se till att biblioteksmiljön är inspirerande och materialet aktuellt och relevant tycker man också är viktigt.

En skolledare anser om lärarbibliotekariens viktigaste uppgift:

Det är att hålla biblioteksfrågan som en levande fråga. Det är inte biblioteket som en avskild del, utan det ska vara en levande del. Det är ju egentligen kärnan i vår verksamhet. Att man har ett levande bibliotek, där man använder, söker ny kunskap. Att man använder det dagligen, det ska inte vara en timme i veckan.

En annan skolledare uttrycker det så här:

Jag har inte funderat så mycket på dom uppgifterna faktiskt. Det viktigaste är dels att se till att det finns bra material, intressant material och att det förnyas. Samtidigt har hon också en uppgift tycker jag att få barnen uppmärksamma på vad som finns, att göra det tydligt för barnen.

Flera skolledare påpekar att det inte är möjligt att bemanna biblioteket med den lilla tid lärarbibliotekarien har för detta ansvar.

I det nuvarande läraravtalet har alla lärare 35 timmars arbetsplatsförlagd arbetstid och biblioteksansvaret förväntas ingå inom ramen för denna tid. Inom dessa 35 timmar skall också tid för planering, konferenser, m.m. rymmas.

Det *lärarna* enligt egna utsagor gör i skolbiblioteket är att "städa och hålla ordning", beställa nya böcker, sortera och organisera och i viss mån gallra. Många säger sig ha svårt att hinna med det arbete som de borde göra i skolbiblioteket. När man säger "borde göra" är detta med hänvisning till ovanstående arbetsuppgifter. Ingen nämner arbetsuppgifter som kan sägas anknyta till träning av informationsfärdigheter.

Man lägger ner en del ideellt arbete också, framför allt när det är dags att göra nybeställningar. En lärare säger om att arbeta ideellt:

Det har vi väl alltid gjort som skolbibliotekarier. När dom tog bort arvodet härom året hade jag 250 kronor i månaden. Det är en halvtimme egentligen, betalning reellt. Det blir väldigt mycket ideellt arbete.

På en skola har man bestämt hur mycket tid läraren ska avsätta för arbetet med skolbiblioteket varje vecka. Hon säger så här om ideellt arbete:

... jag jobbar en och en halv timme och så får det bli i ordning när det blir i ordning. Jag hade kunnat jobba två veckor där för att få helt i ordning, nu drar jag ju ut på det. Dom delarna som fungerar använder vi, dom andra väntar vi till det är färdigsorterat. Jag lägger inte mer än en och en halv timme på det.

Eftersom lärarens tid för biblioteksarbete är begränsad och inte tillåter bemanning av skolbiblioteket får klasslärarna oftast presentera biblioteket för sina elever. På ett par skolor tar lärarbibliotekarien hand om presentationen och en lärare säger:

Det gör jag. Jag tycker om att få en liten stund i klasserna när de ska börja gå hit. Berätta hur böckerna står och vad man ska tänka på när man är här, hur man ställer in böcker, att man ska vara tyst, att man lämnar det snyggt. Alltså sånt som inte är naturligt eller alldeles givet för barnen. För det är det ju inte.

Det lärarna skulle vilja göra om de hade mer tid är t ex:

Ja, det är att ordna upp det ordentligt. Att få bort allt som är gammalt ... få sammanhängande tid att göra det ordentligt. Det är det jag skulle önska men när det hela tiden kommer saker som känns viktigare, eller som måste göras. För det här funkar liksom ändå till det vi använder.

Även en mängd andra önskemål kring skolbiblioteket framkommer. Man önskar en lokal eller större lokaler och man önskar sig böcker. En lärare sammanfattar:

Det enda jag vill ha är fler böcker, nyare böcker, fler fackböcker. Jag saknar böcker. Och bättre plats, jag vill ha mycket mer.

En lärare talar om framtiden:

Mitt framtidsprojekt är att böckerna ska inte stå i bokstavordning utan det ska stå efter vad det handlar om. För så små barn, 7-8-åringar, tänker inte att nu vill jag läsa Lindgrenböcker. Jo, det gör dom kanske, men det är nog den enda författaren dom tänker så om. Annars vill dom läsa om hästar, eller om rymdfärjor, eller nån detektivhistoria, nåt spännande, eller läsa om spöken. Jag skulle vilja ha det indelat så i stället. Då tror jag dom lättare hittar vad dom vill läsa, att det blir rätt bok.

En lärarbibliotekarie önskar att hon kunde ta emot grupper i biblioteket. Denna respondent är ensam om att framföra en sådan önskan.

... och kunna utbilda dom i bibliotekskunskap, bokkunskap, hur böckerna är uppställda, vad det finns för böcker, författare. Det finns massor att göra.

Det är svårt att driva skolbiblioteksfrågor utan stöd från skolledare och kollegor. På det fåtal skolor som har en enskild lärarbibliotekarie upplever man inte alltid detta stöd. "Jag diskuterar inte med min skolledare just biblioteksarbetet" säger en lärarbibliotekarie. Man kan uppleva att man har stöd från vissa kollegor medan andra är mer tveksamma.

Det är några som tycker att det är typ överarbetat att vara där nere en och en halv timme i veckan. För det kan stå som det står och så kan barnen gå ner där när dom behöver det. Och det är dom som tycker det är jättebra att det händer någonting. Från skolledaren känner jag - när vi sa att vi behövde - så visst, då blev det 5 000 kronor.

Ett par lärarbibliotekarier menar att deras arbete uppskattas. Så här säger en:

Mina kollegor tycker det är viktigt ... [de har] själv kommit med förslag att vi ska anordna bokcirklar på nya böcker. ... Vår nuvarande ledare tror jag också egentligen börjar förstå vad det handlar om.

5.2 Fackutbildad bibliotekarie i lågstadiets skolbibliotek?

En *skolledare* menar att en fackutbildad bibliotekarie skulle kunna tillföra:

Oerhört mycket. ... När barnen själva ska kunna hitta både arbetsmaterial och sina egna metoder, så måste det finnas någonstans. Våra barn är små och för oss är det absolut nödvändigt att det finns någon bemanning i biblioteket. Dom är inte tillräckligt stora att klara det själv. Det är en önskedröm verkligen. Något vi önskar och skulle ha väldigt stort utbyte av. Det är *väldigt* viktigt att vårt bibliotek är bemannat. Vi har svårt att utnyttja ett bibliotek som är obemannat. För om en lärare är i klassen, så kan hon inte gå med en liten grupp till biblioteket. Det skulle betyda väldigt mycket att det fanns någon där ständigt, så det ständigt fanns barn där.

Många olika tankar uttrycks kring denna fråga av skolledarna. En bibliotekarie bör vara en resurs för eleverna, anser en skolledare

... en pedagogisk resurs i användandet, i sökandet av kunskapen. Där har en utbildad skolbibliotekarie en väldigt stor uppgift att fylla. Därför att då blir man en resurs, en utbildningsresurs.

Man tänker sig att en utbildad bibliotekarie skulle kunna stimulera barnens läsglädje genom t ex bokprat, författarseminarier och genom att se till att biblioteket är inbjudande och lätt att hitta i. En bibliotekarie förväntas även hålla sig à jour med ny litteratur och nya medier.

En utbildad bibliotekarie bör också vara en resurs för lärarna och ge service åt pedagogerna. En skolledare menar dessutom att en viktig uppgift för bibliotekarien är:

... givetvis också att entusiasmera lärarkollegorna, icke minst, och det torde vara ett stort arbete. Att få med sig alla lärare på skolan, att delta i ett sånt här arbete. Vi kan - om jag nu uttrycker mina kritiska sidor - så kan jag säga att [den skolans] bibliotek ser ut ungefär så här. [Samtalet fördes i skolbiblioteket på huvudskolan.] Men jag får ångest när jag ser det, hur det ser ut här. Därför att här finns klassuppsättningar som fyller hyllorna här. Och omsättningen av barn här är förhållandevis låg. ... inte det här sjudande livet som jag tycker att det ska vara i ett bibliotek.

Om det fanns en utbildad bibliotekarie skulle också praktiska uppgifter som gallring, att organisera samlingarna på ett mer lättöverskådligt sätt, laga böcker o.s.v. utföras av den personen.

Flera skolledare påtalar, liksom i det inledande citatet, behovet av bemanning av biblioteket. Men man tycker inte att det är viktigt att det är en fackutbildad bibliotekarie. Det verkar mer som man tycker att det räcker med en "ordningsvakt" eller "sagotant". Man säger att biblioteket tidvis har varit bemannat av t ex ALU-arbetare. Dessa har då framförallt upprätthållit ordningen, eller hjälpt barn som inte kan läsa eller av andra anledningar inte kan komma åt böckerna. Eller som en skolledare uttrycker det:

Jag skulle nog önska mig, men det är ingen bibliotekarie. Men någon som på ett annat sätt jämt fanns därinne för att ha nån läs - alltså läsa högt för barn till exempel.

Skolledarna har också en del betänkligheter. Flera menar att det är orealistiskt att tänka sig en utbildad bibliotekarie på deras lilla skola. "Jag har inte tänkt alls i dom banorna, det är ju inte speciellt realistiskt.", säger en.

Någon är lite osäker "Jag vet faktiskt inte riktigt, hur en bibliotekarie utbildas, vad det är för nåt som ingår i utbildningen", säger hon. En skolledare tycker:

Ja, egentligen så vet jag inte om just själva fackutbildningen är det väsentliga. Jag skulle vilja påstå att det är engagemanget för det som vi sysslar med som är av mycket större värde. ... jag skulle kunna se en engagerad bibliotekarie som kommer ut och får fart på någonting, kommer med tips och idéer, är här under en period. Ja! Men jag tror inte att vi behöver annars på skolan en bibliotekarie som är här ständigt.

Ytterligare en tveksam skolledare säger:

Jag kan inte riktigt se var den som är biblioteksutbildad kommer in i skolan för övrigt. Jag kan inte riktigt se det än, jag har bara sett skolfolk jobba med skolbibliotek.

Flera lärare menar att det skulle vara positivt med en utbildad bibliotekarie. Hon/han skulle bidra med faktakunskap, litteraturkunskap och större överblick över medieutbudet. Viktiga arbetsuppgifter skulle vara att hålla sig à jour med nya böcker samt att bokprata och stimulera läsintresset. Vägledning i biblioteket nämns också.

Om man hade haft nån som alltid jobbade i biblioteket, så när barnen gick ner och letade böcker hade dom haft en helt annan vägledning. Dom hade förmodligen blivit bättre på det mycket fortare.

Ett par av lärarna anser att det är orealistiskt att tänka sig en utbildad bibliotekarie på en liten lågstadieskola. "Det är ju inte ett heltidsjobb på en så här liten skola, inte ett halvtidsjobb heller." En lärare tycker det är mer realistiskt att i så fall samsas om en bibliotekarie med sin huvudskola, om man där satsade på detta. Därigenom kunde man få del av bibliotekarietimmarna.

Några tycker att det vore bättre att en lärare skötte biblioteket och inte hade så mycket undervisning.

På vår skola tror jag det är bättre med en pedagog som visste hur man arbetar i skolan ... En lågstadielärare som vet hur man arbetar på lågstadiet, tror jag är den som är bästa hjälpen.

5.3 Både fackutbildad bibliotekarie och lärarbibliotekarie?

Skolledarna tycker över lag att har man en utbildad bibliotekarie behövs inte lärarbibliotekarien, men dialogen mellan lärarna och skolbibliotekarien måste finnas. En skolledare anser dock att en lärarbibliotekarie är den som:

... måste föra fram barnens och lärarnas behov till bibliotekarien. Det är skolans behov som måste styra vad biblioteket har för sig och vad man skaffar för material. Så det är väl där jag tycker att lärarna har sin roll. Bibliotekarien har sin roll genom att hitta vägarna dit.

Det verkar som om många tyckte frågan var onödig. En skolledare säger:

Om man har en så'n - bibliotekarie - då behöver man inte ha en som är ansvarig av lärarna. Det tycker jag den ska göra som är bibliotekarie. Så jag förstår inte frågan riktigt.

Lärarna har svårt att se att man skulle ha behov av både och. Det räcker att bibliotekarien har ett samarbete med lärarna kring inköp och liknande. Några lärare tycker, som tidigare sagts, att det vore bättre att lärarbibliotekarien fick arbetstid i skolbiblioteket och skötte verksamheten. En lärare menar dock att:

En fackutbildad bibliotekarie hade kunnat göra det som jag inte hann. Sen hade jag haft det mesta av mitt som då komplettering till hennes arbete. Jag tror inte jag hade fått mindre att göra.

5.4 Förändringar i skolan

Lpo 94 betonar, ännu tydligare än tidigare läroplaner (Lgr 80 och Lgr 69), ett undersökande arbetssätt i undervisningen och elevernas egen aktivitet i kunskapsinhämtandet. Har detta inneburit någon förändring av hur *skolledarna* ser på skolbibliotekets roll i undervisningen? På den frågan svarar alla skolledare att det har inneburit, eller kommer att innebära förändringar. En skolledare förklarar:

Det är en central del i den nya läroplanen ... där spelar skolbiblioteket en oerhört stor roll. Inte som en speciell institution utan ett fullständigt naturligt rum i skolan. Det är där mycket av materialet kommer att finnas. ... För finns allting i klassen så blir det så lite och utarmat så det blir inget kvar.

En annan skolledare menar att:

Den nya läroplanen har gjort att vi kan ha mycket mer temaläsningar och vi delar upp det i mer avgränsade sjökar där många ämnen ingår i samma studieområde. Och där har biblioteket fått en mer central roll, för det blir samlingspunkten.

Tankar om att det handlar om grundsyn på kunskap och lärande och att man måste tänka i nya banor, kommer från en skolledare. Man måste ha en måldiskussion:

I ett sånt perspektiv i en sån måldiskussion och handlingsplan, hur man ska komma mot det målet, där kan skolbibliotek vara *ett* [sätt]. Vad är det för läromedel vi ska ha? Hur vill vi att barn ska ta åt sig kunskap? ... vi kan inte lära *ut* utan barn lär sig efter eget behov och lust. Då kan ett skolbibliotek eller ett datarum med mycket cd-rommaterial, där man kan söka kunskap och vara uppkopplade till bibliotek - där man kan gå in och leta den vägen. Det kan vara ett sätt. Ett forskande arbetssätt. Men det här är ju egentligen ett mycket mer tidskrävande arbetssätt. Det är säkert nån som har trott att det här nya synsättet på hur barn ska lära sig, det forskande barnet, är nånting som sparar personal. Tvärtom är det så att det behövs mycket mer personal för att kunna möta ett barn på den nivån där barnet befinner sig. Olika slags personer. Därför är det viktigt att utveckla arbetslaget som består av dom här olika kompetenserna.

En annan skolledare har liknande tankar, men uttrycker det på följande sätt:

... man börjar få en lite annan syn på kunskap och lärande över huvud taget. I och med det tycker jag att man ser på biblioteket - att det får en annan roll. Att det inte är ett torrt, dammigt ställe där man går in och lånar en bok ibland. Utan att det mer sjuder av liv och det skulle kunna göra det ännu mer. Och just det här med IT och att det inte bara är böckerna, utan att det är informationscentral över huvud taget. ... Vi får en helhetssyn på barnen och tittar på lärandet [på ett sätt] som faktiskt barnomsorg och

förskola börjar påverka och förhoppningsvis kommer att göra det ännu mer. Då behöver vi verkligen biblioteken. *Det är ju ett instrument som vi måste ha för att kunna jobba på det sättet som vi börjar resonera om. Att det faktiskt är vettigt att jobba, forska, söka efter kunskap, att lära ungarna att kunna söka efter kunskap. Inte bara proppa i dom det som är lärarens val*” (min kursivering).

Att man i stadsdelen gjort omorganisation inom skolan ser en skolledare som en förutsättning för genomförandet av Lpo 94 och utvecklingsarbetet i skolbiblioteket:

Dom reflektionerna hade inte kommit om verksamheten hade levt vidare i den gamla organisationen. Det är jag fullständigt övertygad om. Vad det gäller skolbiblioteket tror jag inte det hade hänt nånting. Inte förrän det hade blivit aktuellt att byta ut personer.

De flesta skolledarna uttrycker sig dock i mera allmänna ordalag. “... det gäller ju att ta tillvara på alla resurser som finns...” eller “Det är liksom en skjuts framåt på många sätt.”, för att citera några röster.

Utvecklingen och förändringarna ses som något positivt, men

... det här ständiga med sänkta resurser, det är det som tär på oss alla. ... Det kan jag inte se nåt positivt i, hur positiv jag än försöker vara, så kan jag inte se det. ... snarare att det här [organisationen] kan ha positiv inverkan. Lite också att man förändrar, att det kommer in nya människor.

Vad tycker då lärarna att Lpo-94 och förändringarna inom skolan har inneburit för bibliotekets roll på skolan. Har den förändrats?

Några lärare säger att läroplanen egentligen inte inneburit någon förändring för bibliotekets roll i undervisningen. “Vi har jobbat ganska mycket på det viset en längre tid”, säger en. En annan menar “jag tycker att vi har varit inne på det spåret innan, att det ska vara ett undersökande bibliotek” och en tredje säger: “Det har funnits hela tiden. Vi jobbade så redan innan.”

Andra lärare uttrycker en förhoppning att bibliotekets roll ska komma att stärkas. ”Det är det vi försöker, vi försöker tala om att det måste innebära det. Det måste tas fram.”

Ett par lärare är mer tveksamma till möjlig utveckling med tanke på sin lilla skola. En lärare säger:

... inte märkbart eftersom vårt bibliotek är som det är. ... för vår del, som är två klasser, med detta bibliotek, är det bättre att ha det i klassrummet känner vi. För vår situation just. Det blir inte mindre för att vi har det i klassrummet.

Den lärare som är mest tveksam säger: “Det får man ju tro att det kommer att göra, även om man inte vill vara med i alla dom här förändringarna.”

5.5 Vad är viktigast på skolan i dagsläget?

Skolan i dag lever med en mängd olika krav och förväntningar, samtidigt som resurserna blir mindre. Barnkullarna har också varit stora de senaste åren. Därför ville jag veta vad skolledarna anser är den mest angelägna prioriteringsfrågan på “sin” skola i dagsläget.

Svaren från *skolledarna* är mycket samstämmiga. Nio skolledare menar att det är att utveckla arbetssättet och samarbetet mellan olika yrkeskategorier i arbetslagen. En skolledare uttrycker det så här:

Det är att hitta former för hur man ska jobba tillsammans när man plötsligt blivit fler resurspersoner. Att hitta ett nytt arbetssätt.

Ytterligare en skolledare menar:

Viktigast är att vi får arbetslagen att fungera. Arbetslagen som jobbar med barnen både på fritid och i skolan. Och att verksamheten vilar på en gemensam värdegrund. Att man hela tiden har ett öppet samtal, en dialog. Och naturligtvis sätter barnen i centrum.

Dessutom behöver man på en skola större lokaler för att kunna ta emot 6-åringarna i skolan. Detta är en besvärlig nöt att knäcka ekonomiskt.

En skolledare menar att den viktigaste prioriteringsfrågan just nu är mindre klasser.

Det är alldeles för stora klasser. Det måste till, att man inte är 29 stycken från första till tredje klass. Det är kämpigt. Sen kvittar det hur mycket resurser och hur mycket man än har.

Vilken anser *lärarna* är den viktigaste prioriteringsfrågan på den egna skolan i dag? När jag ställer frågan påpekar jag att jag nu tänker på *hela skolan*. Två lärare nämner i detta sammanhanget att skaffa fler böcker och läsning. Biblioteket nämns inte explicit. Så här säger en av dem:

Böcker är en sak som vi prioriterar alla här på skolan. Det var därför vi sökte projekt pengar för att rusta upp.

Flera lärare anger mer än ett viktigt prioriteringsområde. Fyra lärare anser att det är samarbetsfrågor samt utveckling av arbetssätt och fortbildning. En lärare säger t ex

Mer samarbete, ett öppnare samarbete. Nu är det trots allt indelat i skola och 'fritis'. Mer delat ansvar skulle jag vilja ha. ... Jag känner att man behöver ledtrådar, eller direktiv till och med, uppifrån, hur man kan göra det. För att komma igång.

En lärare uttrycker sig mer kluvet:

Ibland känner jag att skolledningen tycker att vi ska utveckla oss inom IT, inom samarbete med förskola och 'fritis', det är viktiga saker för skolledningen, och all den fortbildningen är jätte viktig. Och man känner som lärare, man har sin klass och vill lägga sin själ där, för det är kul att jobba med barnen. ... Det vi jobbar mycket med här nu är samarbetet och man känner inte alltid att det bara är positivt, ja positivt är det ju, men det tar för mycket tid av vårt arbete tycker jag.

Tre lärare tycker att lokalfrågan bör ha högsta prioritet, man behöver större lokaler. En lärare säger till och med:

En ny skola, för lokalerna är så nergångna. Provisoriet här har funnits i 30 år. Det placerades provisoriskt här när området var nytt.¹

För övrigt talar man om personalförstärkning, "... att förstärka personalsidan så vi inte är så ensamma i klasserna."

¹ I en notis i Sydsvenska Dagbladet den 14/1 1998 berättas att stadsdelsförvaltningen beslutat om nya lokaler till denna skola!

Jag ville med denna fråga få reda på den enskilda lärarens åsikt. I flera fall svarade man dock vad som "officiellt" på skolan var den viktigaste prioriteringsfrågan. Detta fann jag vara nog så intressant, då det kanske tyder på att den enskilda läraren kan ha svårt att få gehör för sin åsikt.

5.6 Sammanfattning

Skolledarna förväntar sig att lärarbibliotekarien skall hålla sig à jour med och förmedla nytt material och nya medier. Att bemanna biblioteket går inte då lärarbibliotekariens tid för biblioteksarbete är starkt begränsad.

En fackutbildad bibliotekarie skulle enligt de flesta skolledarna kunna vara en utbildningsresurs för eleverna, samt en resurs som ger service åt och entusiasmerar pedagogerna. Skolbiblioteket skulle vara bemannat och bland arbetsuppgifterna nämns bokprat, författarseminarier, att organisera samlingarna och skapa en inbjudande miljö, att hålla sig à jour med ny litteratur och nya medier, gallring av böcker, lagning av böcker m. m. Med en utbildad bibliotekarie skulle det vara överflödigt med en lärarbibliotekarie, menar alla utom en.

Några skolledare är inte särskilt intresserade av en utbildad bibliotekarie utan tycker att en pedagog "vet mer" vad skolan behöver.

Lpo 94 har inneburit eller kommer att innebära förändringar i skolbibliotekets roll i undervisningen anser samtliga skolledare, men man uttrycker sig i ganska allmänna ordalag. Några skolledare menar att skolan måste föra en måldiskussion och diskutera begreppen kunskap och lärande. Det finns sedan olika vägar att nå målen och där är biblioteket, om det blir skolans informationscentral, ett viktigt redskap. Med begränsade ekonomiska resurser blir det allt viktigare med ett så effektivt resursutnyttjande som möjligt.

Det viktigaste prioriteringsområdet på den egna skolan, anser skolledarna samstämmigt, är att utveckla arbetssättet och samarbetet mellan olika yrkeskategorier i arbetslagen. Större lokaler och mindre klasser nämns också.

Lärarna menar att lärarbibliotekariearbetet främst handlar om att "städa och hålla ordning", beställa nya böcker, sortera och organisera och i viss mån gallra. Man har lite tid för dessa arbetsuppgifter och lägger ner en hel del ideellt arbete. En lärare uttrycker önskemål om att kunna undervisa i bokkunskap och bibliotekskunskap. Man önskar också bättre lokaler och fler böcker.

En utbildad bibliotekarie ser man som en ganska orealistisk tanke, men hade man en sådan skulle han/hon kunna bidra med litteraturkunskap, faktakunskap och överblick över medieutbudet. Den utbildade bibliotekarien skulle stimulera läsintrasse, bokprata, hålla sig à jour med bokutgivningen samt vägleda eleverna i biblioteket. Lärarbibliotekarien behövs då inte, anser lärarna. Liksom bland skolledarna finns det lärare som anser att det bästa vore en lärare i biblioteket. De flesta lärarna menar att läroplanen inte inneburit några förändringar i deras arbetssätt och då inte heller för skolbibliotekets roll i undervisningen. Några menar dock att bibliotekets roll måste stärkas.

Lärarna anger olika prioriteringsområden som de anser viktiga på den egna skolan. Att utveckla arbetssätt, samarbetsfrågor, fortbildning, bättre skollokaler, mer personal samt "fler böcker" är olika områden som nämns.

6 Diskussion och slutsatser

Både de som förespråkar skolbibliotek för lästräning, upplevelseläsning och kulturförmedling och de som talar om undersökande arbetssätt, biblioteket som ett läromedel och vikten av relevanta och välskrivna faktaböcker liksom elektroniska medier kan finna fog för sina argument för skolbibliotek i styrdokumentet. Den splittrade bild av skolbibliotek för lägstadiet jag fick under mitt förarbete består dock till stor del. Skolorna är olika stora, har bedrivit sin verksamhet olika länge och ingår i en organisation som ser olika ut. Hur skolbiblioteken ser ut, hur de används och hur de värderas skiljer sig också.

På några skolor finns inget skolbibliotek alls. Där har man i stället "klassrumsbibliotek" bestående främst av skönlitteratur. Ett mindre antal faktaböcker finns i till exempel lärarrummet, och hämtas av läraren "vid behov". Lärarna uppger att man gör studiebesök på stadsdelsbiblioteket åtminstone en gång under lägstadietiden. En lärare berättar,

Jag brukar göra det på hösten i årskurs 2. Då åker vi till [stadsdelens] bibliotek som är närmast. Då brukar det vara en bibliotekarie som berättar och visar lite där. Men den här hösten har jag inte gjort det, för nästa termin har dom 'elevens val'. Då har vi ett ämne som heter 'Författare, bibliotek och böcker' och då förmodar jag att den läraren tänker gå med eleverna till biblioteket. Gör hon inte det så går jag.

Hur det går med biblioteksbesök för de barn som inte väljer ovanstående ämne framgår ej.

Lärarna på skolorna utan bibliotek säger att Lpo 94 har förändrat bibliotekets roll i undervisningen men har svårt att exemplifiera hur. Samtidigt säger en lärare: "Men det saknar jag att dom inte själv kan gå och slå upp en sak och själv leta upp boken." Önskemål om ett "riktigt skolbibliotek" uttrycks, men en lärare säger senare i intervjun att: "... det är väldigt bekvämt att ha det här inne också. Då ser jag barnen." Detta är motsägelsefullt. Försöker man tillfredställa mig genom att säga att biblioteket är viktigt? Det blir, som jag ser det, mycket svårt att förverkliga läroplanens mål, när eleverna inte ges möjlighet att själva söka bland olika medier och orientera sig i ett bibliotek. Eleverna behöver förvisso inspireras att finna fram till nya intresseområden, men jag tror ändå att detta blir ganska begränsat när läraren väljer ut böcker som hon anser "lämpliga". Lärarens roll borde i stället vara att ta vara på elevernas intressen eller väcka nyfikenhet inom nya områden samt att vägleda dem till att lära sig ställa frågor som är relevanta och kan leda vidare. Jag tycker inte heller att man kan skylla på att barnen är små och bara går på lägstadiet och har tid att lära sig informationsfärdigheter på senare stadier. Läroplanen och kursplanen gäller ju också för lägstadiet och som tidigare sagts bör träning av informationsfärdigheter börja så tidigt som möjligt.

Övriga skolor har ett skolbibliotek. Några av dessa är dock så små, oåtkomliga och har ett så begränsat utbud av medier att jag tvekar att egentligen kalla det bibliotek. Vid samtal med Helle Barret på Pedagogiska Centralen i Malmö menar hon att det är svårt att ange kriterier för vad som krävs för att kalla en samling för skolbibliotek. Att ange hyllmeter eller antalet utlån är i dag inte särskilt relevanta mått, man måste finna nya mätinstrument för verksamheten, menar hon.

Istället får man kanske försöka mäta skolans arbetssätt, vad man använder för läromedel. Hur man använder pengarna, hur man disponerar lokalerna.

Det är inte nödvändigt att biblioteket är ett rum, gamla tiders bokrum, säger Helle Barret vidare. Finns materialet sökbart i en datoriserad katalog kan det i stället vara en fördel att ha delar av samlingarna i anslutning till en "arbetsstation". En liknande tanke framfördes av Kenny Andersson, skolledare från Ystad, tillika en av Skolverkets resurspersoner för läroplansgenomförandet, på en skolledarkonferrens i Svedala i november -97. Lite provocerande uttryckte han det på följande sätt: "Hela skolan skall vara som ett stort skolbibliotek!"

Helle Barret menar att man i skolorna måste komma bort från revirtänkande.

Man måste komma ifrån den här tanken att folk sitter med klassrummet som ett revir, där man har *mitt* material och *mina* böcker. Tanken är naturligtvis att man ska samla materialet, man ska göra det tillgängligt så att alla kan använda det. För det blir ju ett helt annat utnyttjande.

Samtidigt finns det skäl som talar för att biblioteket är ett rum.

Å andra sidan - man vill gärna ha det här fysiska rummet där eleverna kan arbeta också. Där man kan gå in och söka, där datorerna och böckerna, allting finns tillgängligt.

Ingen av de undersökta lågstadieskolorna har datoriserad katalog. Detta gör det svårt att få överblick över skolans samlade medier, framför allt när dessa på grund av platsbrist är placerade på olika ställen i skolan. Då kan läraren inte heller utnyttja skolans samlade mediaresurser på ett optimalt sätt. Skolbiblioteket och skolans samlade medier kan inte användas av den som behöver det, när det behövs. Man kan inte heller ta fatt i elevernas intressen i ett ämne om medier som innehåller relevant information inte är tillgängliga eller sökbara. Att öka tillgängligheten och möjligheten till överblick är något man borde sträva efter.

På flera skolor för skolbiblioteket en mycket tynande tillvaro och tycks inte användas annat än undantagsvis. Visserligen hämtar lärarna ibland böcker därför men eleverna verkar knappt vistas där alls. Möjligtvis för att låna någon bok för läsning hemma eller i klassrummet. Att söka, eller få hjälp att söka, bland medierna i samband med någon arbetsuppgift är inget eleverna tycks uppmuntras till. Visst har man ett bibliotek för "det ska man ju ha", men något redskap i undervisningen kan jag inte se att det är.

Faktaböcker används ibland, i samband med "elevens val" eller "forskning". "Forskning" kan, vad jag förstår, vara t ex att svara på frågor på en stencil utifrån en bok (dock ej lärobok) läraren hämtat eller att med hjälp av en eller ett par böcker berätta något om t. ex. talgoxen. I det senare fallet kanske man också studerar talgoxen i naturen under någon lektion. Sällan kopplas forskningen samman med träning i informationsfärdigheter. Inte heller beskrivs det att man lär barnen strategier för sitt eget lärande. Om eleverna medvetandegörs om att de lärt sig något och hur de gjorde när de lärde sig detta, kan de i framtiden använda dessa insikter för att tillägna sig ny kunskap. Därför är det viktigt att eleverna ges möjlighet att utvärdera sitt arbete och reflektera kring vad de gjort. Oftast är det läraren som väljer ut material inom det ämnesområde barnen valt. Det tycks mig ganska oövertänt om man senare på en annan lektion går iväg till biblioteket för "bibliotekskunskap". Det vore bättre att förankra bibliotekskunskapen i ett

“verkligt” arbete som intresserar eleven, än att träna det separat. Gomez (1996) menar

Om övningen av informationsfärdigheter ska ha effekt är det viktigt att den *integreras med den övriga undervisningen*. ... När inläring av informationsfärdigheter isoleras är det svårare för eleven att överföra sitt kunnande till situationer där de sedan ska användas (s 49).

Några av de små skolornas skolbibliotek ger ett fräscht intryck och visar spår av elevernas arbete. Man har i huvudsak satsat på ett brett utbud av skönlitteratur och arbetar för att på sikt bygga upp faktasamlingar. “Vi har försökt bygga ut vårt ‘forskar’bibliotek, alltså ta ett område i taget. Det är ju så dyrt och svårt att hitta böcker som är lagom”, säger en lärare. Ingen skola i undersökningen kan dock i dagsläget sägas nå upp till att vara det öppna skolbibliotek, som beskrivs i häftet “Skolbibliotek som arbetssätt”

... det öppna skolbiblioteket som är skolans medie- och informationscentrum och som är väl integrerat i skolans arbete, ett skolbibliotek som inte bara är ett rum utan en funktion som genomsyrar skolans arbete (1998, s 1).

På de flesta skolorna efterlyser man mer material, nyare material, material anpassat för de mindre barnen och mer heltäckande material; vissa ämnesområden “finns inte”. Detta är inte något unikt för lågstadiet utan omvittnas även i undersökningar av skolbibliotek på mellanstadiet och högstadiet.

I grundskolan, på alla stadier, råder brist på litteratur i många ämnen. Medan marknaden översvämmas av böcker om djur och natur för barn, saknas böcker om samhälle, politik, ekonomi, historiska förklaringar. Bra uppslagsverk för barn saknas. Nya elektroniska medier av god kvalitet finns endast i begränsad omfattning (Limberg, 1997, s 16).

Visioner om skolbiblioteket som skolans informations- och mediacentral finns ute på skolorna främst bland skolledarna och enstaka lärare instämmer i dessa visioner. Man menar dock att detta är ett arbete som måste få ta tid. Förändringstankarna måste förankras i hela lärarkollegiet. Man menar att det handlar om att föra diskussioner om synen på kunskap och lärande och att entusiasmera lärarna inför de möjligheter ett skolbibliotek har. Detta är avgörande för om skolbiblioteksvisionerna skall bli mer än visioner. I de arbetsplaner som finns är biblioteket, om det alls är omnämnt, endast nämnt i samband med svenskämnet. Trots detta menar man, i de flesta fall, att innehållet i planen förutsätter ett arbetssätt där man använder sig av ett biblioteks resurser. Detta arbetssätt verkar då mer likna det arbetssätt man har på bibliotekslösa skolor, där läraren tar med sig material som hon anser behövs. Man gör studiebesök i skolbiblioteket som ett avbrott i ”ordinarie” undervisning och biblioteket anses framför allt ha en kulturell funktion; barnen lånar bänkböcker eller böcker för läsning ”en kvart om dagen”. Biblioteket och dess resurser är inte ett självklart *arbetsredskap* i all undervisning.

Jag menar att det är viktigt att synliggöra skolbiblioteket, dess möjligheter och vilken funktion det skall fylla genom att *tydligt formulera* detta i den lokala arbetsplanen. Man måste uttrycka vad man vill med sitt skolbibliotek för att synliggöra verksamheten och för att kunna utvärdera om man lyckas med sina intentioner. Annars riskerar biblioteket att förbli isolerat från arbetet i skolan och att “det hela tiden kommer saker som känns viktigare, eller som måste göras. För

det här funkar liksom ändå till det vi använder”, som en lärare sa. Dessutom är det viktigt att göra en utvecklingsplan för biblioteket, för att kunna utvärdera om man uppnår sina biblioteksmål. När skolan förändras och söker nya arbetsformer, måste skolbiblioteket anpassas till detta. Att olika skolor då väljer olika sätt att organisera verksamheten innebär att även skolbiblioteken måste få se olika ut. Det skall inte vara ett bibliotek för sin egen skull utan ett bibliotek för skolans behov.

Många skolledare menar att man för att uppfylla intentionerna i Lpo -94 måste fördela resurserna på ett annat sätt. Man kan inte satsa på inköp av klassuppsättningar av läroböcker, utan i stället ha en bredd på det man köper. Då ser man skolbiblioteket som nödvändigt för ett bättre resursutnyttjande. Skolledarna talar också om personalresursen, att det behövs olika kompetenser i skolan för att handleda barnen att söka sin egen kunskap och lära sig olika strategier för sitt lärande. Hos lärarna syns inte dessa åsikter lika tydligt. De framskymtar endast hos ett fåtal lärare. Beror detta på att lärare och skolledare kommer från olika pedagogiska traditioner när nu alltfler skolledare på lågstadiet rekryteras från barnomsorgen? Inom barnomsorgen finns en annan pedagogisk tradition som inte så ensidigt premierar kunskapsinläring utan mera ser till barnets hela utveckling.

Skolan kan kanske få nya impulser kring ett nytt arbetssätt, med eleven i centrum, från skolledare med annan bakgrund än skolvärlden. I den allmänna debatten sägs ofta att skolan är en alltför sluten värld som alltför sent reagerar på förändringar i samhället. Skolan speglar inte samhället utanför, utan endast sig själv och sin egen organisation. Bland andra menar hjärnforskaren Matti Bergström i boken “Neuropedagogik: en skola för hela hjärnan” (1995) att skolan måste öppnas ut mot samhället. Ett sätt att göra detta är att ta in nya yrkeskategorier i skolans värld, såsom t ex konstnärer och hantverkare. Att rekrytera skolledare med annan bakgrund än skolvärlden menar jag också skulle vara ett steg i den riktningen, liksom att satsa på skolbiblioteksverksamheten och en fackutbildad skolbibliotekarie.

Att ha ett fullt utrustat skolbibliotek på en skola med endast en eller ett par klasser blir kostsamt i förhållande till antalet elever och insikten om detta kanske är orsaken till att lärarna är försiktiga i sina visioner. Skolledarna tycks mer visionära, men talar i mer allmänna ordalag om skolbibliotekets betydelse för *skolan*, inte fullt lika tydligt om skolbibliotekets roll på just “deras” lågstadieskola.

Man måste också ha förebilder och veta vad ett bibliotek skulle kunna erbjuda och kanske också vilken kompetens en bibliotekarie har för att vara visionär. Helle Barret menar att det handlar om medvetenhet.

Om man inte har sett möjligheterna hur man utnyttjar biblioteket på ett bra sätt och har personal som verkligen vet hur man ska arbeta där, förstår man inte heller varför man borde ha det.

Skolbibliotekarien måste vara öppen för samarbete med lärarna och gärna ha pedagogisk erfarenhet eller utbildning förutom sin bibliotekariekompetens, eller vara en lärare med kompletterande utbildning i bibliotekskunskap och informationssökning något som även Kühne (1993) tar upp i sin avhandling (s 233).

För att återknyta till bibliotekstaxonomin, (se litteraturavsnittet, s 7) för hur biblioteket kan fungera i skolan; var på värderingsskalan av bibliotekets funktion, sedd ur skolledarens synvinkel, finner man de undersökta lågstadieskolorna? I nuläget tycks skolbiblioteket endast nå upp till den första nivån, "Basbibliotek". Visioner som pekar på att man önskar ett skolbibliotek som når upp till nivå två, "Skolbiblioteket ses som ett eget kraftcentrum", finns. Tankar om att se skolbiblioteket som en resurs på de översta nivåerna, "Skolbiblioteket ses som en integrerad del av skolans undervisningsresurs" och "Skolledaren ser bibliotekspersonalen som resurs i skolans pedagogiska utvecklingsarbete", framskyntar hos någon skolledare. Detta framkommer endast som undantagsfall i intervjuerna. Det kan tolkas som att Limbergs slutsatser, att skolbibliotek kan "verka störande eller hotfulla" (1997, s 12) för dem som inte vill se ett förändrat arbetssätt, också är giltiga för de undersökta lågstadieskolorna. Det kan också tolkas som Helle Barret säger ovan, att man inte vet vad en fungerande skolbiblioteksverksamhet egentligen innebär. Troligt är att båda tolkningarna äger giltighet och samspelar. För att visa hur man kan arbeta med skolbibliotek och hur en välfungerande skolbiblioteksverksamhet kan se ut bör lärarna ges utbildning. På separata studiedagar kring biblioteksfrågor kan man få tillfälle att ta del av "de goda exemplen" vid modellbibliotek, eller vid studiedagar kring ny pedagogik och PBL (problembaserat lärande). Även skolledarna bör erbjudas sådana fortbildningstillfällen, då som tidigare påpekats skolledarens uppfattning är av stor betydelse för skolbiblioteksutvecklingen. Helle Barret menar att:

Skolledarna är nog nånting som man bör satsa på nu och jag vet att det pågår en internationell undersökning just om skolledarens roll för skolutvecklingen och bibliotekets utveckling. Det är helt klart att de skolor där man haft en bra utveckling av biblioteken, där har rektorerna och skolledarna betytt väldigt mycket.

Hur skulle man kunna lösa dessa små skolors biblioteks försörjning till en rimlig kostnad? Kan man tänka sig ett samarbete mellan dessa skolor kring ett vandringsbibliotek trots att skolorna ligger i olika stadsdelar? Eller finns det skolor i den egna stadsdelen med vilka man kunde samarbeta kring ett vandringsbibliotek? Om skolbiblioteket skall kunna bli "ett undervisningsrum, vilket som helst", för att använda en skolledares ord, fungerar det inte att man måste gå långa vägar till en annan skola för att besöka biblioteket. Då blir det endast en marginalföreteelse, ett avbrott i den "riktiga" undervisningen. Det blir aldrig en resurs för elever och lärare, i ett av information överflödande, ständigt föränderligt samhälle.

I redovisningen ovan framkommer att utveckling av arbetssättet och samarbete mellan olika yrkeskategorier i skolan tillhör det viktigaste prioriteringsområdet på skolorna i dag. Utveckling av arbetssättet borde även kunna innebära ett bättre utnyttjande av skolbiblioteket och dess resurser. Dessutom borde konkret träning av informationsfärdigheter, som integreras i all undervisning vara ett sätt att effektivisera arbetssättet.

Alla respondenter poängterar att biblioteksresursen inte kan utnyttjas effektivt och optimalt utan bemanning. Samtidigt menar man att det saknas pengar för att göra detta. Men man kan utnyttja den personalresurs man redan har på ett annat sätt. När man alltmer arbetar i arbetslag med lärare och fritidshemspersonal finns här kanske möjligheter till lokala lösningar. När fler vuxna har ett gemensamt ansvar

för en klass finns möjligheter att också dela arbetsuppgifter på ett nytt sätt. En fritidspedagog, med kompletterande bibliotekskunskap, kunde vara den som handleder elever i skolbiblioteket lika väl som en lärare med samma tilläggs-kompetens. Då måste man också faktiskt se att undervisning och kunskapande kan ske på andra platser än i klassrummet. Samarbete innebär ju inte att alla måste göra samma sak samtidigt på samma ställe (i dag oftast under lärarens överinseende). Samarbete är snarare att var och en i ett arbetslag tar ansvar för vissa elever eller vissa arbetsuppgifter. Alla i arbetslaget strävar efter samma mål och har en gemensam handlingsstrategi för att uppnå målen. Man diskuterar öppet och utvärderar kontinuerligt sitt arbete. Det är också viktigt att olika kompetenser värderas lika! Uppnår man ett reellt samarbete och är öppen för nya arbetssätt finns inget som hindrar att arbetet bedrivs i olika "arbetsstationer", varav skolbiblioteket är en. Då blir det också naturligt att se att just "arbetsstationen" biblioteket inte kan vara obemannad och att man finner lösningar för bemanningen inom hela arbetslaget. Detta gäller även på lite större skolor där man kan finna medel att anställa en fackutbildad bibliotekarie. Denna person skall inte vara utanför arbetslagen utan räknas in i dessa och utgöra en del av den samlade personalresursen och kompetensen på skolan.

7 Källor

Tryckta källor

Bell, J. (1993) *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bibliotekslagen 1996:1596 (finns som bilaga i SOU 1997:141, *Boken i tiden, betänkande från utredningen om boken och kulturtidskriften*, Kulturdepartementet).

Gomez, E. (1996) *Aktivt lärande med skolbibliotek*. Lund: Bibliotekstjänst i samarbete med Skolverket.

Kühne, B. (1993) *Biblioteket - skolans hjärna?: skolbiblioteket som resurs i det undersökande arbetssättet på grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Limberg, L. (1997) *Skolbiblioteksmodeller, utvärdering av ett utvecklingsprojekt i Örebro län*. Skrifter från Valfrid. Borås: Publiceringsfören. Valfrid i samarbete med Örebro länsbibl.

Linder, G. *Barn & kultur* 1996:6, 115 *Skolledarna glömmer skolbiblioteken*.

Nobel, A. (1982) *Törnrosa och skolbiblioteket*. Stockholm: Liber.

Nobel, A. (1979) *Boken i skolan: en analys med inriktning på bibliotekets funktion i grundskolan*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Omstedt, B. (1997) *Skolbibliotek - vem bryr sig?: en undersökning av 14 organisationers syn på skolbiblioteken under 1995*. Högskolan i Borås, Magisteruppsats 1997:9.

Skolbibliotek som arbetssätt. [Text: Peter Almerud, Svenska Kommunförbundet, 1998].

Skollagen och grundskoleförordningen med kommentar (1996) [Djurstedt, Kastan] Göteborg: Förlagshuset Gothia.

Utbildningsdepartementet, [1994] *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet och de frivilliga skolformerna ; Lpo 94 . Lpf 94*.

Utbildningsdepartementet (1994) *Kursplaner för grundskolan*.

Otryckta källor

Malmö skolplan 1995-1998 (Fastställd av kommunfullmäktige i Malmö 1996-01-25).

Lokal arbetsplan, Husie rektorsområde.

Arbetsplan, Mölletoftaskolan 1997 - 1998.

Arbetsplan Risebergaskolan 941005.

Ämnesarbetsplaner vid Limhamns rektorsområde, läsåret 1997 - 98.

Intervjuer

Skolledare, intervjuer: 971021 - 971111.

Lärare/Lärarybibliotekarier, intervjuer: 971021 - 971124.

Helle Barret, intervju: 971219.

Bilagor

Frågor till skolledare.

Frågor till lärare/lärarybibliotekarier.

Bilaga 1

Frågor till skolledare

- 1* Hur många elever finns på denna skola? Hur många paralleller?
* Hur länge har du haft din befattning som skolledare på denna skola?
- 2* Finns Lokal skolplan? (Kan jag få en kopia)
* Är biblioteket nämnt i denna?
- 3* Har du eget budgetansvar? / Hör ihop med annan skola?
- 4* Hur gammal är skolan?
* Var skolbibliotekslokalen ursprungligen planerad att ligga där den är i dag?
* Vem ansvarar för skolbiblioteket? Bibliotekarie (tim./veckan) eller lärarbibliotekarie (har de nedsatt undervisning, hur mycket? - annan kompensation?)
- 5* Skiljer ni på inköp av läromedel och inköp till skolbiblioteket?
(om JA) Hur mycket pengar går till skolbiblioteket? Vad ska det räcka till? Hur mycket pengar går till läromedel?
(om NEJ) Hur köps biblioteksmedierna in? Hur köps läromedlen in?
* Finns något nyckeltal för inköp av biblioteksböcker?
- 6* Skiljer ni på läromedel och biblioteksmedier vad gäller placeringen, eller finns även läromedelsbeståndet i skolbiblioteket?
* Vilken IT-utrustning finns på skolan? Var är den placerad? Hur används den?
* Använder skolan medier från Pedagogiska Centralen?
- 7* Kan eleverna påverka vad som ska finnas i skolbiblioteket? Hur?
* Är biblioteket tillgängligt för eleverna när som helst eller bara under speciella tider?
- 8* Vilken / vilka är lärarbibliotekariens viktigaste uppgift, anser du?
- 9* Har Lärarbibliotekarien / lärarna haft möjlighet att delta i fortbildning och/eller studiedagar, även sådana som skolan ej anordnar själv, kring skolbiblioteksfrågor?
- 10* Vad skulle en fackutbildad bibliotekarie kunna tillföra för det pedagogiska arbetet i skolbiblioteket?
* Vad skulle en fackutbildad bibliotekarie på skolbiblioteket betyda för lärarbibliotekariearbetet? (Vem gör vad?)
- 11* Vad har : Lpo-94,
* Stadielösa skolan
* "6-årsklasser"
* Ny organisation, skola - barnomsorg
betytt för skolbibliotekets roll på denna skola?

12* Finns det en utvecklingsplan för skolbiblioteket? Vad innebär den i så fall?

13* Vilken är denna skolas viktigaste prioriteringsområde just nu, anser du?

Bilaga 2

Frågor till lärare/lärarybibliotekarier.

- 1* Hur gick det till när du fick uppdraget som lärarybibliotekarie?
* Hur länge har du varit lärarybibliotekarie/haft ansvaret? (alt.) Hur gör ni när ni delar på ansvaret för skolbiblioteket?
* Har du nedsättning i din undervisningsskyldighet för att du är lärarybibliotekarie? Hur mycket? Någon annan kompensation (vad)?
- 2* Vad använder du 'dina bibliotekstimmar' till? När lägger du dem?
* Räcker tiden eller jobbar du 'ideellt' också?
* Finns det något du skulle vilja göra som du inte hinner? Vad?
* Känner du stöd/uppskattning från dina lärarkollegor och rektor för det arbete du gör i skolbiblioteket?
- 3* Hur stor är bibliotekets samlingar? Vad finns?
* Skiljer ni på inköp av läromedel och inköp till skolbiblioteket?
(om JA) Hur mycket pengar går till skolbiblioteket? Vad ska det räcka till? Hur mycket pengar går till läromedel?
(om NEJ) Hur köps biblioteksmedierna in? Hur köps läromedlen in?
* Har du eget budgetansvar för biblioteket??
* Hur många kr./år/barn går till inköp av biblioteksböcker?
- 4* Skiljer ni på läromedel och biblioteksmedier vad gäller placeringen, eller finns även läromedelsbeståndet i skolbiblioteket?
* Vilken IT-utrustning finns på skolan? Var är den placerad? Hur används den?
- 5* Använder skolan medier från Pedagogiska Centralen?
* Utnyttjar du annan service från Pedagogiska Centralen? Vilken?
* Kostar servicen något? Vad?
* Har du haft möjlighet att delta i fortbildning och/eller studiedagar på PC?
- 6* Vem presenterar/visar skolbiblioteket för eleverna?
* Hur går presentationen till?
- 7* Hur använder du skolbiblioteket i undervisningen? (Ge något praktiskt exempel)
* Är skolbiblioteket särskilt användbart i något/några ämnen?
* Använder lärarna här skolbiblioteket i undervisningen?
* Har den nya läroplanen inneburit några förändringar i skolbibliotekets roll/funktion på skolan?
- 8* Finns något samarbete kring inköpsfrågor med lärare, elever? Hur?
- 9* Vad uppskattar du skolbiblioteket för?
* Vad saknar du i skolbiblioteket?
* Andra tankar och önskemål?

10* Är biblioteket tillgängligt för eleverna när som helst under skoldagen eller bara under speciella tider?

11* Vad skulle en fackutbildad bibliotekarie kunna tillföra för det pedagogiska arbetet i skolbiblioteket?

* Vad skulle en fackutbildad bibliotekarie på skolbiblioteket betyda för lärarbibliotekariearbetet? (Vem gör vad?)

12* Vilken är denna skolas viktigaste prioriteringsområde just nu, anser du?